

TARTU ÜLIKOOL

Pärnu Kolledž

Sotsiaaltöö osakond

Anne Lind

**TÖÖ SUNDKLIENDIGA SAAREMAA
KRIMINAALHOOLDUSES**

Lõputöö

Juhendaja: Marju Medar, PhD

Pärnu 2013

SISUKORD

SISUKORD.....	2
SISSEJUHATUS	4
1. ÜLEVAADE KRIMINAALPREVENTSIOONIST JA-HOOLDUSEST NING KRIMINAALHOOLDAJA KLIENDITÖÖST SUNDKLIENTIDEGA	8
1.1. Kriminaalpreventsiooni ja- hoolduse strateegilised arengusuunad ja seadusandlus Eestis.....	8
1.2. Teoreetilised lähenemised ja töömeetodid kriminaalhooldustöös klientidega	14
1.2.1. Kognitiiv-käitumuslikud suunad kriminaalpreventsioonis ja kurjategijate rehabilitatsioonis.....	17
1.2.2. Riski hindamine kriminaalhoolduses	21
1.2.3. Õigusrikkujate rehabilitatsioon	24
1.3. Kriminaalhoolduse korraldamine	29
1.3.1 Kriminaalhooldussüsteem Eestis.....	32
1.3.2. Klienditöö kriminaalhoolduses.....	36
1.3.3. Kriminaalhooldusaluste probleemid ja sotsiaalne kaitse	39
1.3.4. Kriminaalhooldajate pädevus, tööülesanded ja sotsiaalne kaitse	41
2. UURIMUS TÖÖST SUNDKLIENDIGA SAAREMAA KRIMINAALHOOLDUSES...	44
2.1. Uurimiseesmärk ja-küsimused ning uurimuse läbiviimine	44
3.2. Uurimisandmete analüüs	46
2.3.1. Kriminaalhooldajate tõlgendused oma igapäevatööle sundklientidega	46
2.3.2. Teoreetilised lähenemised ja kasutatavad töömeetodid kriminaalhooldaja töös klientidega	51
2.3.3. Koostöö sundklientidega ja teiste spetsialistidega võrgustikus	57
2.3.4. Kriminaalhooldaja võimalused sundkliendi mõjutamiseks	61
2.3.5. Kriminaalhooldaja töötingimused ja töötajate ettevalmistus töötamiseks sundkliendiga	63
2.3.6.Kriminaalhooldajate töömotivatsioon	65

2.3.7. Ettepanekud kriminaalhooldustöötajate töö tõhustamiseks töös sundklientidega.....	68
2.4 Arutelu, järeldused ja ettepanekud	72
KOKKUVÕTE.....	78
VIIDATUD ALLIKAD	81
LISA.....	86
SUMMARY	87

SISSEJUHATUS

Kuritegevus on ühiskonnas eksisteerinud juba aastasadu. Nii kuidas on muutunud meie ümber ühiskond, nii on vastavalt sellele muutunud ka kuritegevuse kulg.

Võrreldes teiste Euroopa maadega on kuritegevuse tase Eestis küllaltki kõrge. Aastal 1991 registreeriti politseis ligi 32 000 kuritegu. Aastal 2000 ulatus registreeritud kuritegude arv 58 000-ni. Registreeritud kuritegude arv on seega kasvanud kümne aasta jooksul 80%. (Alexandersson et al. 2002:17) 2012 aastal registreeriti 41 006 kuritegu. Võrreldes 2003.aastaga on see 29% ning 2011 aastaga 4% vähem. Alates 2012.aastast sisaldab arv ka arestimajades kinni peetavaid vahistatuid ja kuritegudes süüdimõistetud isikuid. Vanglast vabanenute retsidiivsus on endiselt 43%. 2011. aastal registreeriti Eestis 42 567 kuritegu; võrreldes 2010. aastaga vähenes registreeritud kuritegevus 12% (2010.aastal registreeriti 48 340 kuritegu ehk 5773 võrra enam). Tegemist on maailma madalaima näitajaga alates karistusseadustiku jõustumisest 2002.aastal. 2010. aastal registreeriti 48 340 kuritegu, mis on 0,04% vähem kui 2009. aastal. (Ahven et al. 2002:7)

Inimkonnad on läbi aegade püüdnud mõjutada kuritegevust, hävitada ja kõrvaldada selle kahjulikku ja kõikvõimalikke kannatusi põhjustava nähtuse. Kuritegevus aga ei ole kuhugi kadunud. Kõikides ühiskondades on esinenud tegevust, mida seadusandlikult või muul moel on negatiivselt sanktsioneeritud. Mõned arvavad, et ühiskonna arenedes kuritegevus isegi kasvab. Miks üldse on olemas selline tegevus, millega rikutakse ühiskonna kehtestatud norme. Kas kuritegevusel on olemas mingi üldine põhjus. (Laine 1997:27)

Vangla tekkis surmanuhtluse alternatiivina, kuid varsti pärast vangla tekkimist hakati otsima muidki alternatiive. Sageli räägitakse uutest karistusalternatiividest, kuid paljud neist ei ole sugugi uued, vaid on tekkinud juba möödunud sajandil. Nende alternatiivide põhiidee on siiski üks ja sama: leida sobivaim väljaspool vanglaseinu toimiv

karistusviis, mille abil oleks võimalik vältida vangla kahjulikku mõju. (Laine 1997:147)

Üheks karistamise alternatiiviks, mil inimene ei pea viibima vanglas, kuid peab järgima vabaduses viibimise ajal temale kehtestatud kindlaid reegleid, on kriminaalhooldus. Kriminaalhooldusega tehti Eestis algust 1998 aastal, mil hakkas kehtima Kriminaalhooldusseadus. Tänapäevaks on Eestis toimunud kriminaalhooldussüsteem juba 15 aastat ning mitmete uurimuste kaudu on püütud analüüsida selle tulemusi ning probleeme.

2011. aasta lõpul oli kriminaalhooldusosakondades arvel 7434 isikut ehk 134 inimest vähem kui aasta enne seda. Arvelolevatest hooldusalustest oli mehi 6785 ja naisi 649 (ligi 9% kõigist). (Ahven et al. 2012)

Kuigi kriminaalhooldussüsteemi peetakse vajalikuks ja suhteliselt efektiivseks, on siiski selle rakendamisel ilmnud teatud probleeme. Tänu alternatiivkaristuste kasutuselevõtule ning raskete kuritegude arvu vähendamisele on suudetud vähendada kinnipeetavate arvu, kuid aasta jooksul pärast vanglast vabanemist paneb uue kuriteo toime ca 40% vabanenutest. Retsidiivsuse uuringu (Retsidiivsus Eestis 2010) järgi on vabanenute retsidiivsuse määr kõrgeim nende hulgas, kes on karistuse lõpuni kandnud: neist paneb aastaga uue kuriteo toime iga teine endine vang- see näitaja on neli aastat(2004-2007) püsinud stabiilselt 48-49% juures, ehkki tähtaegselt vabanenute osakaal kõigi vabanenute seas vähenes 82 protsendilt 49 protsendini. (Retsidiivsus Eestis 2010 :11)

Sellest tulenevalt on kõige vähem mõjus vanglakaristus ja kõige mõjusam karistus aga elektroonilise järelevalve alla määramine.

Käesoleva töö eesmärgiks anda ülevaade sundkliendist ja tööst temaga kriminaalhoolduses, sh analüüsida kriminaalhooldaja igapäevast tööd, töömeetmeid ja tingimusi ning töömotivatsiooni, kriminaalhooldajate võimalusi sundkliendi mõjutamiseks ja koostöö tõhustamiseks nii sundklientidega kui teiste spetsialistidega võrgustikus, samuti kriminaalhooldajate ettevalmistust tööks sundklientidega.

Uurimuse kaudu otsitakse vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Kuidas kriminaalhooldajad kirjeldavad oma igapäevatööd sundklientidega?
- Milliseid teoreetilisi lähenemisi ja töömeetodeid kasutavad kriminaalhooldajad kriminaalhooldustöös sundklientidega?
- Kuidas tehakse koostööd sundklientidega ja teiste spetsialistidega võrgustikus?
- Missugused on kriminaalhooldaja võimalused sundkliendi mõjutamiseks?
- Missugused on töötingimused ja töötajate ettevalmistus töötamiseks sundkliendiga?
- Missugused on ettepanekud kriminaalhooldustöötajate töö tõhustamiseks töös sundklientidega?

Uurimus on läbi viidud kvalitatiivse uurimusena, kus andmeid koguti viielt Saare Maakonna kriminaalhooldajalt, kellest üks on endine kriminaalhooldaja ja seitsmelt ÜKT juhendamise tegelevalt isikult intervjuude kaudu ajavahemikus 15.märts-15.mai 2012 .aastal.

Lõputöö on koostatud kahe osalisena. Töö teooria osas antakse ülevaade uurimuse teoreetilistest alustest, tutvustatakse kriminaalpreventsiooni olemust, arengusuundi ja kriminaalhooldusega seotud seadusandlust. Täpsemalt käsitletakse kriminaalhooldustöös kasutuses olevaid töömeetodeid ning kognitiiv-käitumuslikke suundasid. Peatükis kajastatakse ka riskihindamist ja õigusrikkujate rehabilitatsiooni. Lähemalt antakse ülevaade kriminaalhooldussüsteemist Eestis, klientitööst kriminaalhoolduses, kriminaalhooldusaluste probleemidest ja kriminaalhooldajate tööülesannetest. Töö uurimuse osas kirjeldatakse uurimiseesmärki ja –küsimusi ning uurimismeetodit ja analüüsitakse uurimisküsimustel baseeruvate teemade lõikes uurimistulemusi. Arutelu peatükis diskuteeritakse saadud tulemuste üle, tuuakse välja peamised uurimisel baseeruvad järeldused ning tehakse ettepanekuid kriminaalhooldustöötajate töö tõhustamiseks.

Töös on viidatud on 53 allikale ning lisana on esitatud intervjuu küsimustik.

Töö kirjutamisel on lähtutud TÜ Pärnu kolledži „Üliõpilaste kirjalikud tööd 2012“ metoodilisest juhendist.

Antud töös kasutatud põhimõisted :

Kriminaalhooldus - on süsteem, mis tegeleb kriminaalhooldusele määratud isikutega, kontrollib tema käitumist ja abistab ning nõustab kriminaalhooldusalust kriminaalhoolduse elluviimisel. (Kriminaalhoolduse standard 2011)

Kriminaalhooldaja - kriminaalhooldusametnik ja kriminaalhooldusabiline. (Kriminaalhoolduse standard 2011)

Kriminaalhooldusalune - isik, kes on kohtuotsuse või kohtu- või prokuratuuri otsuse või määruse alusel määratud kriminaalhooldusele. (Kriminaalhoolduse standard 2011)

Käitumiskontroll - järelvalve raamistik, mis sisaldab kohtu määratud kontrollnõudeid ja kohustusi ning järelvalvet nende täitmise üle ja sotsiaalset kohanemist soodustava abi osutamist. (Kriminaalhoolduse standard 2011)

Riskihindamine - kriminaalhooldusaluse kriminogeensete riskide ja ohtlikkuse struktureeritud hindamine. (Kriminaalhoolduse standard 2011)

Erakorraline ettekanne - kriminaalhoolduse või üldkasuliku töö tingimuste rikkumise või muutmise korral kohtule või prokuratuurile esitatav ettekanne. (Ibid.:4)

1. ÜLEVAADE KRIMINAALPREVENTSIOONIST JA- HOOLDUSEST NING KRIMINAALHOOLDAJA KLIENDITÖÖST SUNDKLIENTIDEGA

1.1. Kriminaalpreventsiooni ja- hoolduse strateegilised arengusuunad ja seadusandlus Eestis

Ameerika mainekas kriminoloog Lawrence Sherman (1997) märgib, et avalik arvamus kriminaalpreventsiooni kohta näeb sageli preventsiooni karistuse vastandina. Karistus seejuures tähendab “ranget“ lähenemisviisi kuritegevuse kontrollile, kriminaalpreventsioon aga „leebet“ lähenemisviisi. Kriminoloogia näeb asja teistmoodi. Kriminaalpreventsioon on tegevuse tulemus, karistus on ainult üks võimalikest viisidest selle tulemuse saavutamiseks. Seega kriminaalpreventsioon on ükskõik milline tegevus, mille tulemusena pannakse tulevikus vähem kuritegusid toime, võrreldes sellega, kui seda tegevust poleks olnud. Võib juhtuda, et mõnel karistusel on preventiivne efekt, samas teistel ei ole. Sama väide kehtib ka teiste kuritegevuse ennetamisele suunatud programmide kohta. (Markina, Traat 2005:50)

Seega määratletakse kriminaalpreventsiooni lähtudes mitte niivõrd kavatsustest, vaid selle tulemustest. Tulemusi võib määratleda lähtudes: kuriteojuhtumitest, kurjategijate arvust, ennetatud kahjumist(ingl k harm), ohvrite arvust, riskifaktorite vähenemisest ja kaitsefaktorite mõju suurenemisest. (Ibid.:50-51)

Kuritegevuse ennetamist võib defineerida kui abinõude rakendamist, mis lühema või pikema aja jooksul viivad kuritegude arvu vähenemiseni, kuna indiviidi valmidus kuritegusid toime panna väheneb või situatsioonid, mis aitavad kaasa indiviidi motivatsioonile kuritegu toime panna, vähenevad.

Täpsemalt võiks öelda, et preventsioon on abinõud eesmärgiga :

- Takistada kuritegusid, mida varem pole esinenud, et neil poleks võimalust areneda.
- Vähendada ja võimalusel likvideerida olemasolev kuritegevus.
- Takistada laste ja noorte kuritegelikule teele sattumist.
- Vilunud kurjategijad kuritegelikult teelt ära saata.
- Muuta füüsilist keskkonda nii, et potentsiaalsete kurjategijate motivatsioon kuritegu toime panna väheneks.
- Muuta ahvatlevad objektid potentsiaalsetele kurjategijatele vähem atraktiivseks.
- Vähendada inimeste hirmu langeda kuritegevuse ohvriks.
- Teavitada inimesi kodaniku vastutusest kaasa aidata kuritegevuse vähendamisele. (Alexandersson et al. 2002:15)

Tavaliselt jagatakse kuritegevuse ennetamise abinõud sotsiaalseteks ja situatsioonilisteks.

- 1) Sotsiaalne kriminaalpreventsioon on muuhulgas suunatud kuritegusid põhjustavatele faktoritele, nagu näiteks kurjategija madal enesekontroll ja nõrgad sidemed seaduskuuleka ühiskonnaga. Sotsiaalne kriminaalpreventsioon on suunatud ka nendele ühiskonna oludele, mis põhjustavad aja jooksul kuritegevuse tõusu, nagu näiteks paljud sotsiaalsed probleemid. (Alexandersson et al. 2002:16)

Kõikjal maailmas tunnistatakse, et tegurid nagu vaesus, töötus, sobiva elamispinna puudumine, kirjaoskamatus, piiratud juurdepääs haridusele, alkooli ja uimastite kuritarvitamine, rassism ning teised diskrimineerimise vormid on seotud riski suurenemisega. Sotsiaalne kuriteoennetus tunnistab seda. (Hilborn, J. 2007:149)

- 2) Situatsioonilise kriminaalpreventsiooni eesmärgiks on vähendada potentsiaalse kurjategija motivatsiooni kuritegu toime panna, tehes objekti raskemini ligipääsetavaks või vähendades seda kasumit, mis ta varastatud kaubaga saaks, või suurendades vahelejäämise riski. (Alexandersson et al. 2002: 16)

Esimesed katsed kriminaalpreventsiooni liigitada tegid Brantingham ja Faust (1976). Nende tüpoloogia põhineb tervishoiu profülaktikamudelil, mille kohaselt on tegevus jagatud kolme rühma: esmatasandi, teise tasandi ja kolmanda tasandi preventatsioon (primaarne, sekundaarne ja tertsiaalne preventatsioon. (Graham,Bennett 1998: 20)

1. Primaarse ehk esmatasandi preventiooni tähelepanu all on inimeste füüsiline ja sotsiaalne keskkond. Riiklikul tasandil kuritegevuse ennetamise eesmärk on elanikkonna turvalisuse tagamine. (Markina,Traat 2005: 51)

Primaarne preventatsioon hõlmab abinõusid, mille eesmärgiks on takistada lihtsamat tüüpi kuritegusid enne nende toimepanemist. Näitena võime tuua rahva sotsiaal-majanduslike tingimuste üldise paranemise, mis peaks kaudselt mõjutama ka kuritegevuse taset. (Alexandersson et al. 2002: 16)

Seega ei ole esmatasandi preventiooni eesmärk tegeleda võimalike ohvritega, vaid üldisi elutingimusi parandades vältida kuritegevuse soodustegurite mõju. (Graham, Bennett 1998: 20)

2. Sekundaarne ehk teisene preventioon tähendab süvendatud tööd indiviididega, kellel on risk õigusrikkujaks saada. (Traat, Markina 2005: 51)

Näiteks on võimalik toetada lahutuse äärel olevaid peresid ning õpiraskustes lapsi ja noorukeid, keda ähvardab kodutus või töötus (Graham, Bennett 1998: 20). Eesmärk on siinjuures sekkuda nende ellu nii, et inimene ei paneks enam kunagi kuritegusid toime (Traat, Markina 2005: 51).

Sekundaarne preventioon hõlmab abinõusid, mida kasutatakse siis, kui tekib kahtlus, et teatud isikud on potentsiaalsed kurjategijad või ohvid. (Alexandersson et al. 2002:17)

3. Tertsiaalne ehk kolmandane preventioon tähendab tegelemist indiviididega, kes on juba kuriteo toime pannud. Eesmärk on nende ellu sekkuda nii, et nad enam kunagi ei rikuks seadust. (Traat, Markina 2005: 51)

Sel tasandil kasutatav preventiivmeetod on individuaalne lähenemine, mis tähendab õigusrikkuja õiget kohtlemist ja rehabiliteerimist või ka tema

isoleerimist edaspidiste õigusrikkumiste ärahoidmiseks. (Graham, Bennett 1998: 21)

Graham ja Bennett esitavad kolm kriminaalpreventsiooni põhitasandit -kohaliku tasandi preventsoon ehk kuritegelike kalduvuste mõjutamine, olustikuline kriminaalpreventsioon ja sotsiaalne kriminaalpreventsioon. (Graham,Bennett 1998:7)

- 1) Kohaliku tasandi preventsoonina käsitletakse sotsiaalpoliitika ellurakendamise kuut olulist valdkonda - linnaolustikku, tervishoidu, perekonda, haridust, noorsootööd ja tööhõivet. (Ibid.:7)
- 2) Olustikulise kriminaalpreventsiooni abinõude liigid on järgmised:
 - Õigusrikkumise toimepanemist vähendavad
 - Õigusrikkumise toimepanemise riski suurendavad (vahelejäämise riski suurendamine)
 - Õigusrikkumisest saadavat tulu vähendavad.
- 3) Kogukonnakeskne kriminaalpreventsiooni nimetuse all peetakse silmas programme, mis on suunatud:
 - Kogukonna elukorralduse parandamisele
 - Kogukonna turvalisuse suurendamisele
 - Kogukonna arendamisele. (Traat, Markina 2005:52-53)

Kuritegelike kalduvuste ennetamine. Usutakse, et ühiskonna sotsiaal- ja majandusstruktuuri muutumine mõjutab laste ja noorte isiklikku ja sotsiaalset arengut, samuti nende perekondade sotsiaalset arengut. Eesti kriminaalpoliitika arengusuunad nimetavad seda valdkonda sotsiaalseteks ennetusmeetmeteks. Need on „süütegusid põhjustavate tegurite mõjutamine sotsiaal-, haridus-, pere-, noorte-, kultuuri-, kiriku-, majandus-, liiklus- jms poliitika abil, eesmärgiga luua eeldused iga inimese kaasamiseks ühiskonnaellu arvestades ühiskonnas seatud eesmäärke, et sel moel ära hoida tema marginaliseerimisest tingitud hälbiv käitumine.“ (Traat, Markina 2005: 54)

Õigussüsteemil on piiratud võimalused kuritegevuse takistamiseks. Seepärast tuleks kaasata jõudusid väljaspool õigussüsteemi, mis suudaksid kuritegevust mõjutada.

Sellised jõud on sotsiaalhoolekande- ja tervishoiuasutused, haridusasutused, mittetulundusühingud, eraettevõtted jne. Erinevate partnerite osalus kuritegevusevastases võitluses nõuab organiseeritud ja sihipärast tööd. Kuritegevuse ennetamine on kõige tõhusam kohalikul tasandil, mis näeb ette probleemile orienteeritud lähenemist. Tõhus kuritegevuse ennetamise töö tugineb teadmiste ja kogemustele. Kasuks tulevad akadeemilised teadmised ja meetodika. (Alexandersson et al. 2002:17)

Kriminaalhoolduse peamine eesmärk on ennetada korduvkuritegusid kriminaalhooldusala käitumise muutmise kaudu. Kurjategijate kohtlemist on sageli arutatud nii avalikkuses kui ka eri ametkondades. Ühelt poolt on oluline, et ühiskond võtaks endale rohkem vastutust kuritegevuse ennetamisel, teiselt poolt on võimalik saavutada paremaid tulemusi spetsialistide koostöö tõhustamise teel. (Kuuse 2004:69)

Kriminaalpoliitika arengusuundadega aastani 2018 on määratletud pikaajalised eesmärgid ja tegevused, mis peaks tagama ühiskonna turvalisuse, süütegude ennetamise ja nendele reageerimise, süütegudega tekitatud kahjude vähendamise õigusrikkujatega tegelemise kaudu. (Kriminaalpoliitika arengusuunad ...)

Sellest tulenevalt on järgmised eesmärgid ja nende täitmiseks olulisemad tegevused:

Alaealiste kuritegevuse ennetamiseks on vaja luua riskilaste varajase tuvastamise süsteem, tegeleda koolikiusamise ning koolikohustuse mittetäitmise probleemidega, arendada alaealiste komisjonide ja erakoolide tööd ning tagada alaealiste kriminaalasjade kiire menetlus (sh süütegude kiire arutelu alaealiste komisjonides).

Korduvkuritegevuse ennetamiseks tuleb võimaldada kurjategijate narkoravi vangistuse alternatiivina, luua tugiisikusüsteem vanglast vabanenutele, panna alus retsidiivsusuuringule, kohaldada alternatiivkaristusi ja viia lõpuni vanglate reform.

Isikuvastaste kuritegude ennetamiseks tuleb vastu võtta riikliku alkoholipoliitika raamdokument, aidata perevägivallaohvreid, arendades ohvriabi- ja varjupaigateenust, tagada rehabilitatsiooniprogrammid vägivaldsetele isikutele ning tagada alaealiste vastu suunatud isikuvastastes kuritegudes kriminaalasjade kiire menetlus.

Organiseeritud kuritegevuse paremaks võitluseks tuleb pöhirõhk panna kriminaaltulu konfiskeerimisele, arendada majandus- ja korrupsioonikuritegude uurimise suutlikkust ning võidelda eri liiki küberkuritegevusega. (Kriminaalpoliitika arengusuunad....seletuskiri)

Kriminaalhooldaja lähtub oma töös järgmistest siseriiklikest õigusaktidest:

- EV Põhiseadus
- Karistusseadustik
- Kriminaalhooldusseadus
- Vangistusseadus
- Kriminaalmenetluse seadustik
- Karistusregistri seadus
- Üldkasuliku töö ettevalmistamise, täitmise ja järelvalve kord
- Elektroonilise valve täitmise ja järelvalve kord
- Kinnipeetava enne tähtaega vabastamise materjalide ettevalmistamise kord
- Kriminaalhooldusregistri asutamine ja põhimäärus

Kriminaalhooldaja järgib oma tegevuses ja käitumises Vanglateenistuja eetikakoodeksis sätestatud põhimõtteid. (Kriminaalhoolduse standard 2011)

Tuleb tõdeda, et kuritegevus on olnud juba enne meid, on meie ajal ja ka kindlasti peale meid. Kuritegevus ei kao kusagile. Seega on ülimalt oluline leida erinevaid võimalusi ja ka vahendeid kuritegevuse ennetamiseks. Mitme tasandiline koostöö erinevate ametkondade vahel on ehk siiski kõige paremaid tulemusi andev võimalus kuritegevuse ennetamiseks.

1.2. Teoreetilised lähenemised ja töömeetodid kriminaalhooldustöös klientidega

Kriminaalhoolduse eesmärk on kriminaalhooldusaluste või klientide sotsiaalse kohanemise soodustamine ja nende tegevuse üle järelvalve korraldamise kaudu ära hoida korduvkuritegude toimepanemine. Selle eesmärgi nimel tuleb kriminaalhooldajal äratada kriminaalhooldusaluses soov oma tegude eest vastutada. Kriminaalhooldaja ülesanne on kaasa aidata oma kliendi olukorra parandamisele ja stabiliseerimisele. (kriminaalhoolduse standard 2003:5)

Kriminaalhoolduse meetodeid valides lähtub kriminaalhooldaja kriminaalhooldusaluse isikuomadustest ning valib kuritegeliku käitumise vastu võitlemiseks tõhusaimad abinõud. Ta peab leidma viisi, kuidas innustada kriminaalhooldusalust muutma oma hoiakuid. (Kriminaalhoolduse standard 2003:7)

Kriminaalhooldusaluse sotsiaalse kohanemise soodustamiseks teevad kriminaalhooldajad koostööd. Kriminaalhooldusametnik nõustab kriminaalhooldusalust kohaliku omavalitsuse ja riigiasutuste pakutava poolt abi ja teenuste taotlemiseks. Lisaks teeb kriminaalhooldusametnik koostööd pereliikmetega, eraisikutega ning vabatahtlikega ja teiste sotsiaalabi ja-teenuseid pakkuvate organisatsioonidega kui see aitab kaasa kriminaalhoolduse eesmärkide saavutamisele. (Kriminaalhoolduse standard 2011: 21)

Kuna kriminaalhoolduse sisuks on sotsiaaltöö, siis kasutatakse selle läbiviimisel ka sotsiaaltööl omaseid meetodeid. (Sootak, Pikamäe 2001: 138)

Kõige levinumateks kriminaalhoolduse läbiviimise meetoditeks on kriminaalhooldusametniku otsene töö kriminaalhooldusalusega ja koostöö kolmandate isikutega. Kriminaalhooldusalusega läbiviidava otsese töö eesmärgiks on muuta hooldusaluse käitumist ja suhtumist ümbritsevasse ning see toimub individuaal-, paari- või grupitöö vormis. (Sootak, Pikamäe 2002:198)

Tulenevalt kriminaalhoolduse juhendist (RTL 1998, 165, 629) lähtub kriminaalhooldaja kriminaalhoolduse meetodit valides sellest, mil viisil on kõige tõhusamalt võimalik :

võidelda kuritegeliku käitumise vastu, innustada kriminaalhooldusalust muutma oma suhtumist ja hoiakuid ning tagada hooduskava igakülgne täitmine.

Kriminaalhoolduse meetodid on:

- Isiku- ja perekeskne sotsiaaltöö;
- Rühmatöö- Kriminaalhoolduse ülesannete täitmiseks võivad kriminaalhooldajad teha rühmatööd. Enamasti on see sotsiaalõpe, mida korraldavad asjakohase ettevalmistuse saanud spetsialistid.
- Ühiskonnatöö (kriminaalhoolduse standard 2003:8)
- Võrgustikutöö - Kriminaalhooldusaluse sotsiaalse kohanemise soodustamiseks teevad kriminaalhooldajad koostööd üksikisikutega, eraisikutega, riigiasutustega ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning vabatahtlikega.
- Projektitöö - Kriminaalhooldusametnikud võivad kriminaalhooldusalustele vajalike teenuste osutamiseks koostada projekte ise või nad võivad osaleda koostööprojektides.
- Töö avalikkusega - Koostöös avalikkusega jälgib ametnik kriminaalhoolduses kehtivaid üldiseid põhimõtteid. Avalikkusega suhtlemise eesmärk on teavitada ühiskonda kriminaalhoolduse põhimõtetest, eesmärkidest ja tulemustest. (Kriminaalhoolduse standard 2003:10-11)
- Juhtumikeskne sotsiaaltöö - Juhtumikeskne sotsiaaltöö või siis ka juhtumikorraldus on rahvusvaheline termin, mis käsitleb mõistena ja meetodina teenuste süsteemi ja kliendisuhet. Juhtumikorraldusel on mitmeid määratlusi. Siia alla loetakse neid tegevusi, millega klient ja ametnikke esindav juhtumikorraldaja koos planeerivad, organiseerivad, kohandavad ja hindavad teenuseid, mida klient vajab praegusel eluetapil oma elu korraldamisel. Juhtumikorralduse etapid on tavaliselt hindamine, planeerimine ja järelevalve. (Rostila 2006: 24-25)

Oma põhiolemuselt on juhtumikeskne sotsiaaltöö teenuste osutamise ja kordineerimise süsteem, mille eesmärk on tagada individualiseeritud abi, mis kokkuvõttes tooks kaasa ressursside efektiivsema kasutamise. (Kiis 2005: 9)

Eesti Vabariigi kriminaalhooldusstandardites (2003:19) on lisaks eelpool nimetatule sotsiaalset kohanemist soodustavaid abi andmise meetodeid ja toiminguid:

- Küsitlus
- Vestlus
- Kodukülastus
- Lähedaste kaasamine
- Üldine eluoluline nõustamine, mille eesmärk on toetada hooldusaluse toimetulekusoovi
- Kriminaalhoolduse korralduse kohta õigusinfo andmine
- Kliendi motiveerimine sõltuvusest vabanemiseks
- Esmane võlanõustamine
- Nõustamine vaba aja mõtestatud sisustamiseks
- Kuriteo ja selle tagajärgede analüüsimine
- Kriminaalhooldusaluse abistamine asjaajamistoimingute tegemisel
- Abistamine kirjade, avalduste, töökohataotluste ja muude dokumentide koostamisel
- Seisukohavõttude esitamine teistele institutsioonidele
- Üldkasuliku töö tegemise kohtade leidmine ja töö vahendamine
- Teiste organisatsioonide pakutavate teenuste vahendamine, lähtudes kliendi vajadustest ja kriminaalhoolduse eesmärkidest.

Kriminaalhoolduse standardi 2003: 18) alusel viib kriminaalhooldaja järelvalve tagamiseks läbi erinevad toimingud ja meetodid:

- Suulise ja kirjaliku info kogumine, töötlemine, analüüsimine ja hindamine
- Õigusrikkumiste kohta päringute tegemine
- Kodukülastus
- Kriminaalhooldusalusel ütluste või seletuste võtmine
- Kriminaalhooldusaluse esitatud andmete kontrollimine

Kriminaalhoolduse käigus kriminaalhooldusega tehtavat tööd dokumenteeritakse järgnevasse dokumentidesse:

Kohtueelne ettekanne - kohtu või prokuratuuri tellimuse alusel koostatav kirjalik analüüs käitumiskontrollile allutamise otstarbekuse kohta.

Hoolduskava - kriminaalhooldusaluse kriminogeensete riskide maandamiseks katseajal tehtavate tegevuste plaan.

Tööpäevik - märkmed kriminaalhoolduse infosüsteemis, mis annavad jooksva ja ajakohase ülevaate kriminaalhooldusaluse katseaja kulust.

Erakorraline ettekanne - kriminaalhoolduse või üldkasuliku töö tingimuste rikkumise või muutmise korral kohtule või prokuratuurile esitatav ettekanne. (Kriminaalhoolduse standard 2011:4). See esitatakse karistusseadustikus sätestatud juhtudel, sh 1) § 74lg 4 Kui süüdimõistetu katseajal ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib kohus kriminaalhooldusametniku ettekande alusel määrata täiendavaid kohustusi vastavalt käesoleva seadustiku § 75 lõikes 2 sätestatule, pikendada katseaega kuni ühe aasta võrra või pöörata karistuse täitmisele; 2) § 76 lg 5 ei allu elektroonilisele valvele; 3) § 69. Üldkasulik tööst kõrvale hoidumine.

Kriminaalhooldusseaduses § 30 on sätestatud, et Kriminaalhooldaja koostab katseaja jooksul kohtule kriminaalhooldusaluse kohta korralisi ettekandeid, mis sisaldavad ülevaadet kohtuotsuse ja hoolduskava täitmisest ja hoolduskava muutmisest ja see esitatakse kohtuotsuses määratud tähtaegadel, kuid mitte harvem kui iga kuue kuu järel. (Kriminaalhooldusseadus 2002)

1.2.1. Kognitiiv-käitumuslikud suunad kriminaalpreventsioonis ja kurjategijate rehabilitatsioonis

Enamik kognitiiv-käitumuslikust treeningust/teraapiast tugineb eeldusele, et suur osa psühhopatoloogiast on sündmuste tajumise ja tõlgendamise süsteemi vigade, eelarvamuste ja moonutuste tulemus. Neid kognitiivseid faktoreid nähakse düsfunktsionaalsete reaktsioonide põhjustajatena sündmustele, mille tagajärjed omakorda võivad düsfunktsionaalseid kognitsioone põlistada. (Hilborn, J.W 1998: 177)

Paljudel ühiskonnastastel indiviididel on nii hästi kujunenud sotsiaalsed oskused, et neid ei peeta kunagi kurjategijateks, kuna nad on võimelised vältima endi avastamist ja/või menetlust kriminaalõigussüsteemis. (Ross, Ross 1997: 7)

Kognitsiooni kasutatakse siinkohal tähistamiseks enam kui verbaalseid mõtteid, millest indiviid ise teadlik on. Informatsioon esineb mitmetes vormides nagu tunded, füüsilised aistingud, kujutlused ja mõtted. Samuti säilitatakse informatsiooni meelte-keha süsteemis niisugustel viisidel ja kohtades, mis ei ole kergesti kättesaadavad. (Hilborn, J.W 1998:177)

On palju inimesi, kellel esinevad kognitiivsed puudujäägid, aga kes ei osale illegaalsetes tegevustes. Ometi võivad kognitiivsed puudujäägid olla kaasfaktoriks. Nad asetavad inimese halvemusse akadeemiliselt, kutsealaselt ja sotsiaalselt ning muudavad ta kriminaalsete mõjudele vastuvõtlikumaks. Nad tekitavad küll ebaseaduslike käitumisviiside ohu, ent ei pane inimest neid sooritama. (Ross,Ross 1997:7)

Indiviid, kellel puuduvad kognitiivsed oskused, aga kes on kasvanud keskkonnas, mis annab võimalused hariduseks ja tööks, võib üsna adekvaatselt funktsioneerida. Ometi on need indiviidid, kellel mitte ainult ei puudu kognitiivsed oskused, vaid kes ka kasvavad kriminogeensetes tingimustes, tõenäoliselt märkimisväärse ohus kriminaalse elustiili kujunemise osas. (Ross,Ross 1997:8)

Inimese käitumusliku reaktsiooni määratlemiseks tuleb arvestada ka tema kognitsioone, kuna inimese tunnetusest, teadmistest sõltub tema reaktsioonide tugevus ja omapära. See tähendab, et erilist tähelepanu tuleb pöörata inimese suhtumisele ja mõtlemisele. (Teiverlaur 2000:3)

Seega keskenduvad kognitiiv-käitumuslikud rehabilitatsiooniprogrammid korrektsiooni valdkonna kurjategijate probleemsete mõtlemisprotsesside muutmisele, millel on oma osa kriminaalses käitumises.(Hilborn, J 2007:140)

M&R programmi ning teisi kognitiiv-käitumuslikke rehabilitatsiooniprogramme on rakendatud ka Eestis, nt Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Keskuses. Uurimusi kurjategijate rehabilitatsiooniprogrammide edukusest aga Eestis teadaolevalt veel läbi viidud ei ole. (Üprus 2000)

Kognitiiv-käitumusliku koolkonna põhiprintsiibid:

Kriminaalsus on õpitud käitumine. Kriminaalsuse arengumudel väidab, et aja jooksul õpib indiviid ära valdavalt ühiskonnastatud kognitiiv-käitumuslikud mustrid. Ometi on ainult indiviidide väikesearvulisel vähemusgrupil (umbes 5% kogu elanikkonnast) krooniliste, raskete ja mõnikord ka vägivaldsete kuritegudega elustiil ehk muster. (Hilborn, J.W 1998:177)

Kriminaalse käitumise sotsiaalpsühholoogia aluseks on tees, et indiviid õpib aja jooksul sotsiaalsete interaktsioonide seeriade kaudu nii neis kolmes esmases kui muudeski valdkondades ära valdavalt hälbivad või kriminaalsed mõtted, tunded ja käitumised. Iga valdkonda (ja kõike neis õpitut) saab tulevase kuritegelikkuse mõistetes käsitleda kas riski – või kaitsefaktorina. Kuna õppimine jätkub kogu elu, on alati võimalus uueks õppimiseks ehk prosotsiaalseks (re)habilitatsiooniks. (Hilborn, J.W 1998:178)

Kuna kuritegelikkus on õpitud, saab õppida ka teisi, prosotsiaalsemaid alternatiive.

Sotsiaalse õppimise teoorial on mitmeid variatsioone, ent kõik need käsitlevad samu teemasid:

Inimesed ei sünni kurjategijatena. Kriminaalne käitumine on enamasti õpitud käitumine. Perekond, kaaslaste võrgustik ja koolid on kolm esimest valdkonda, kus õpitakse väärtusi ja hoiakuid nii enda kui maailma kohta. (Hilborn, J.W 1998:178)

Samuti on kriminaalsus motiveeritud käitumine. See on indiviidi jaoks mõtestatud. Igaühel meist on unikaalne mudel enda ja oma maailma kohta. Koherentsustundele viivad ainult need sotsiaalse reaalsuse aspektid, mida indiviid on võimeline mõistma, väärtuslikuks pidama ja mille üle tal on mingi mõju ehk kompetentsustunne. Inimese enda unikaalsest perspektiivist on tema teod tähenduslikud. Nende indiviidide jaoks, kes püüavad hälbivat või kriminaalset käitumist mõista väljaspoolt, võivad teise teod tunduda segadusseajavatena või isegi õudusttekitavatena. (Hilborn, J.W 1998:179)

Nii vaadeldava kriminaalse käitumise tähendust kui eelnevate sündmuste ja tagajärgede unikaalset kogumit tuleb mõista indiviidi harjumuslike mustrite ehk kognitsioonide (ehk

tundeid, füüsilisi aistinguid, kujutlusi ja fantaasiaid ning teadvustatud mõtteid hõlmava infotöötuse) mõistetes. (Hilborn, J.W 1998:180)

Nii nagu sõltuvusi ja inimvägivalda on ka kriminaalsust õigem käsitleda alustiilina, mis on katseks tegelda oma elu probleemidega (nii nagu individ neist aru saab). See on lahendus, mis võib lühiajalises mõttes isegi töötada, aga millel on ühtlasi kõrge pikaajaline hind (sotsiaalse tervise osas) endale, teistele (ohver, teised olulised inimesed) ja laiemale kogukonnale. (Hilborn, J.W 1998:182)

Töö eesmärk hälbiva ja kriminaalse populatsiooniga on : 1) maksimaalselt vähendada senini tehtud kahju; 2) abistada indiviidi vajalike prosotsiaalsete oskuste kujundamisel, nii et suudaks valida teatud hälbivast või kriminaalsest populatsioonist eemaldumise ja saada laiem sotsiaalse rühmituse liikmeks; 3) vaadata näkku indiviidi põhjustatu sotsiaalsele kahjule ja seda võimalikult tervendada. (Hilborn, J.W 1998:182)

Positiivse tõuke tunnetuslaadi muutumisele annab oskuslik ja pikaajaline kognitiivkäitumusliku teraapia väga mitmesuguste isiksuse häirete juures nagu ärev-vältiv isiksushäire jt. (Teiverlaur 2000:24)

Läbi mõtlemisviisi ja eelkõige oma tegude tagajärgede ettenägemisvõime arendamise hakkab pikkamööda muutuma mõnegi antisotsiaalsete kalduvustega inimese käitumine, mis senini on loonud kannatusi ümbritsevatele, ühiskonnale ja iseendale. (Teiverlaur 2000:24)

Teadlikkuse tõstmine tunnetuse osas aitab igal inimesel vajaduse korral korrigeerida omamõtteid ja seega valitseda emotsioone-iseennast. (Teiverlaur 2000:25)

Käitumisteraapia ja kognitiivkäitumusliku teraapia ühisjooned on niisiis: lühiajalisus, struktureeritus, meetodite kirjeldatavus, efekti mõõdetavus, orienteeritus konkreetse käitumise muutmisel. Põhi erinevus seisneb meetodite valikus ja nende mõju põhjendamises (mõtestamises). (Arro 1992:6-7)

Mitmed katsed näitavad, et kognitiivse teraapia mõju on kestvam, tagasilangusi esineb poole vähem kui rohtudega ravitutel. Kõige parem efekt on kombineeritud ravil. (Wright, Beck 1992:25)

1.2.2. Riski hindamine kriminaalhoolduses

Eestis on retsidiivsuse tase väga kõrge. Enamiku kinnipeetavatest vanglasüsteemis moodustavad need, kes kannavad karistust juba 4 ja enam korda. Vanglast vabanenute isikute retsidiivsuse tase Eestis on ligikaudu 75%. See tähendab, et kolmveerand nendest, kes on korra vanglas viibinud, panevad varem või hiljem toime uue kuriteo ning tõenäoliselt satuvad taas õigussüsteemi järelevalve alla. Sageli on korduvkuritegevuse põhjuseks asjaolu, et karistust kandnud isikud ei suuda ühiskonna reeglitega kohaneda ning neil esineb mitmesuguseid sotsiaalmajanduslikke probleeme. Lisaks võivad põhjused olla seotud isiksuse, hoiakute, mõtteviisi ja käitumisprobleemidega. (Jakobi, Maurer 2004:28)

Kriminaalhoolduses on valminud riskihindamise süsteem, mille abil on võimalik hinnata hooldusaluste kriminogeenseid riske ja kavandada vastavalt sellele individuaalset sekkumist. (Medar, Medar 2007:270)

Kuriteo toimepannud isikute suutlikkus (taas)kohaneda ühiskonna reeglitega, toime tulla igapäevaelus ja naasta tööturule sõltub suuresti sellest, kui hästi on osatud ja tahtud kindlaks teha iga inimese konkreetsed võimalused ja puudujäägid ning nendega ka tegeldud. Sellest tulenevalt on väga oluline hinnata isiku retsidiivsusrisi ja seda põhjustavaid tegureid. (Jakobi, Maurer 2004:28)

Kriminogeensed riskid on kuritegeliku käitumise ilmnemisele viitavad tegurid. Need võib jaotada staatilisteks ehk muutumatuteks (vanus, sugu, kuritegude arv jne) ja dünaamilisteks ehk muutuvateks. (Medar, Medar 2007:270)

Efektiivsel programmil on neli põhimõtet: risk, vajadused, vastavus ja professionaalne läbiviimine. (Motiuk :2001)

Riskihindamine on kriminaalhooldustöö alus ning kriminaalhooldusametniku otsused katseaja kavandamise ja kulgemise osas peavad tulenema riskihindamise tulemustest. (Kriminaalhoolduse standard 2011:14)

Retsidiivsusrisi saab hinnata kahel viisil:

- Kliiniline ehk eksperthinnang - otsuse tegemisel toetutakse hindaja subjektiivsele arvamusele, mis on kujunenud tema isiklike kogemuste, teadmiste, vaatluste ja vestluste põhjal. Kuid selline ekspertarvamusele toetumine võib olla sageli ebaefektiivne ja koguni eksitav.
- Kindlustushindamine – kasutatakse spetsiaalseid struktureeritud mõõtmisvahendeid nagu näiteks psühholoogilisi teste ja küsimustikke. Sellisel juhul on hinnang täpsem, aga kliinilise hindamisega võrreldes siiski piiratum. (Jakobi, Maurer 2004:28)

Kõige informatiivsem on seega kompleksne lähenemine, mis võtab arvesse nii objektiivseid kui subjektiivseid näitajaid ja mille puhul on tagatud uuringu korrektne läbiviimine. (Jakobi, Maurer 2004:28)

2003. aastal käivitati Justiitsministeeriumi algatusel kaks projekti, et välja töötada valideeritud vahendid retsidiivsusrisi hindamiseks kriminaalhoolduses ja vanglas. Nimetatud töövahendite väljatöötamise tingis vajadus ühtsete aluste järele kuriteo toime pannud isikute hindamisel ja uue kuriteo toimepanemist mõjutavate tegurite väljaselgitamisel. (Jakobi, Maurer 2004:28)

Riskihindamissüsteem koosneb kolmest osast: 1. Kliendi poolt täidetav psühholoogiliste testide komplekt. 2. Sotsiaalmajandusliku ja tervisliku seisundi hindamise meetoodika. 3. Ohtlikkuse hindamise meetoodika. (Jakobi, Maurer 2004:28)

Projekti tulemusena valmis 2005. aasta lõpuks test, mis aitab: planeerida kinnipeetavate karistusaega ja karistuse liiki, suunata kinnipeetava ennetähtaegse vabastamise üle otsustamist, sihipäraselt valida meetodeid kinnipeetava sotsiaalseks rehabiliteerimiseks, hoiakute ja väärtushinnangute muutmiseks ning paremini mõista kuritegevuse psühholoogilisi mehhanisme, et selle kaudu tõsta kuritegevuse ennetusprogrammide efektiivsust. (Jakobi, Maurer 2004:28-29)

Uue kuriteo riski hindamine on protsess, mille käigus analüüsitakse isiku sotsiaalmajanduslikku olukorda ja terviseseisundit, isiksuseomadusi, kriminaalset minevikku ja prognoositakse, mis võiks edaspidi saada kuritegude vallandajaks või põhjustajaks ning kavandatakse selle põhjal ennetav tegevus. (Medar , Medar 2007:270)

Samas on uue kuriteo toimepanemise riski kõrval oluline hinnata ka inimese ohtlikkust. Need ei pruugi sama inimese puhul alati kattuda. Selles kontekstis nimetatakse ohtlikkuseks omadust, mis näitab kuriteoga tekitatud füüsilise ja emotsionaalse kahju suurust. (Jakobi, Maurer 2004:29)

Eelpool sai märgitud, et hindamissüsteem koosneb kolmest osast. Psühholoogiliste testide puhul on vastajaks inimene ise, sotsiaalset ja majanduslikku seisuga ja ohtlikkust hindab kliendi kriminaalhooldaja või vanglatöötaja. Arvestatakse nii kliendi kui ametniku arvamusega, et saada isikust võimalikult terviklik ja adekvaatne pilt. (Jakobi, Maurer 2004:29)

Kriminaalhooldusala kaasamine ja tema arvamuste, hoiakute ning seisukohtade peegeldamine on selliste hindamiste lahutamatu osa. Kriminaalhooldusala peab olema teadlik riskihindamise tulemustest, sest tema aktiivne panus on eelduseks katseaja edukale kulule. (Kriminaalhoolduse standard 2011:15)

Riskihindamine viiakse läbi:

- Kriminaalhoolduse ettevalmistamisel vanglapäringute osas;
- Katseaja alguses (v.a üldkasuliku töö korral);
- Igal ajahetkel kui toimub oluline muutus kriminaalhooldusala elus või käitumises, kuid mitte harvem kui kord aastas;
- Katseaja lõppemisel. (Ibid.:15)

Kui klienti karistatakse tingimisi, siis koostab kriminaalhooldusametnik hindamise tulemustele tuginedes hoolduskava. Kui karistuseks määratakse vangistus, siis arvestatakse hindamistulemusi vanglas individuaalse täitmiskava koostamisel. (Jakobi, Maurer 2004:29)

Juhul kui kohtueelset ettekannet ei ole tellitud, hindab isiku ohtlikkust ja korduvkuriteoriski pärast kohtuotsust kas kriminaalhooldusametnik või vanglatöötaja. (Jakobi, Maurer 2004:29)

Süüdimõistetud ennetähtajalise vabastamise korral vanglast enne tähtaja lõppemist informeeritakse kriminaalhooldusametnikku kliendile antud riskihinnangust ja sellele

järgnenud tegevusest, et ta saaks vanglas alustatud tööd jätkata. Sama toimub vastupidise liikumise korral. Mõlemal juhul kontrollitakse varem tehtud riskihinnang üle ja tehakse vajalikud muudatused. (Jakobi, Maurer 2004:29)

Katseaja alguses ja edaspidi on oluline regulaarselt hinnata kriminaalhooldusala isikut ja käitumist ning ümbritsevat keskkonda, sellest tulenevaid riske ning nende muutumist ajas. (Kriminaalhoolduse standard 2011:14)

Riskihindamissüsteemi väljatöötamine andis aluse põhjendatud otsuste langetamiseks õigusrikkuja kohta ja võimaldab koguda kokku korrektsioonisüsteemi eri osades (vangla/kriminaalhooldus) leiduv info. Kogutud info liigub koos kinnipeetavaga nii, et järgmine instants, kes temaga tegelema hakkab, ei käsitle kinnipeetavat „valge lehena“, vaid saab kasutada juba olemasolevat informatsiooni. Selline süsteem muudab kuriteo sooritanud isikuga tegelemise hulga kiiremaks, sest kaob dubleerimine, ja loob ühtlasi võrgustiku süsteemi eri osade spetsialistidest, kes saavad asjadest ühtmoodi aru. (Jakobi, Maurer 2004:29)

Riskihindamine viiakse ellu vastavalt kehtestatud metoodikale asjakohastele sihtrühmadele ning hindamise sisulist kvaliteeti hinnatakse kehtiva metoodilise juhise põhiselt. (Kriminaalhoolduse standard 2011:15) Riskihindamise metoodika võimaldab kriminaalhooldajal seada rangemad piirid oma tööle, kasutada riskihinnangu analüüsi juhtumi planeerimise alusena ja ise korrigeerida oma töömeetodeid, kui selleks on tekkinud vajadus. Kõike seda selleks, et paremini näha kliendis toimuvaid muutusi. (Kask 2005:43)

1.2.3. Õigusrikkujate rehabilitatsioon

Vangistusseaduse vastuvõtmine (14. juunil 2000 ning see jõustus 1. detsembril 2000) tähistab üleminekut uuele karistuse täideviimise mudelile, mis asetab pearõhu kinnipeetavate resotsialiseerimisele ning kinnipeetava ettevalmistamisele eluks pärast vanglast vabanemist. (Kasemets 2001:27)

Karistust resotsialiseerimisena rakendatakse eesmärgiga inimest parandada (resotsialiseerida) ehk teisiti öeldes, tahetakse, et inimene tuleks tagasi ühiskonda võrdväärse õiguskõikliku indiviidina. (Traat, Markina 2005:49)

Kriminaalhooldusalustele luuakse võimalused eluks stabiilses ja legaalses keskkonnas, kus on tagatud sissetulek, elukoht ja sotsiaalne suhtlemine ning kus nad osalevad sotsiaalse kohanemise programmides.(Vanglate aastaraamat 2008:3)

Ennetähtaegse vabanemise otsustab kohus. Neile isikutele kohaldatakse kriminaalhooldust, katseaega minimaalselt 12 kuud ning samaks perioodiks resotsialiseerumist toetavaid KOV poolt ja riiklikult finantseeritavaid teenuseid. (Medar, Medar 2007:269).

Tähtaegselt vabanenutele rakendatakse samuti resotsialiseerumist toetavaid KOV poolt ja riiklikult finantseeritavaid teenuseid. (Medar , Medar 2007:269).

Tähtaegselt vanglast vabanenutele ostab Sotsiaalministeerium rehabilitatsiooniteenuseid mittetulundusühingutelt üle Eesti. Ostetavateks teenusteks on ambulatoorne rehabilitatsiooniteenus, statsionaarne rehabilitatsiooniteenus ja tugiisikuteenus. (sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:8)

Rehabiliteerimine on inimeste vajaduste hindamine ning tegevuste kavandamine püstitatud eesmärgini jõudmiseks. Planeeritavad tegevused fikseeritakse rehabilitatsiooniplaanis. Inimesele osutatakse rehabilitatsiooniplaanis toodud rehabilitatsiooniasutuses olevaid teenuseid ning juhendatakse plaanis toodud tegevuste elluviimisel. Rehabiliteerimine on kõige üldisemal tasandil pakutav teenus, mis aitab endisel kinnipeetaval oma probleemidele lahendusi leida. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:8)

Ambulatoorne rehabilitatsiooniteenus eelduseks on inimese seisund, kus ta vajab mitmete valdkondade spetsialistidega konsulteerimist ja seejärel erinevate teenuste osutamist. (Ibid.:2006)

Statsionaarne rehabilitatsiooniteenus on teenus, mille puhul on vajalik isiku ööpäevaringne viibimine rehabilitatsiooniasutuses. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:8)

Tugiisiku teenus on teenus vanglast vabanenute (ja kodutute) abistamine ja suunamine igapäevaelu toimingutes arvestades erivajadusi, mis tekkisid seoses ühiskonnast kõrvale jäämisega või vangistusest vabanemisega. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:8)

Esimene rahvusvaheliselt tunnustatud rehabilitatsiooniprogramm meie vanglasüsteemis võeti kasutusele 2001. aastal, kui koostöös Soome Justiitsministeeriumiga said meie vanglatöötajad koolitust programmis "Viha Juhtimine" (Keskküla 2005:3). Sellest ajast alates on sotsiaalprogrammide hulk Eesti vanglates jõudsalt kasvanud.

Uhkusega võib öelda, et enamik neist on välja töötatud kohapeal ja neid teostatakse silmapaistva pühendumusega. Ideed on pärit igapäevasest töökogemusest, vastates seetõttu hästi sihtgrupi vajadustele ja autori huvisuunale. Mõned ideed läbivad alles pilootprojekti faasi, teisi rakendatakse igapäevatoös, kolmandad on juba vormumas täiemahulisteks käsiraamatuga programmideks. (Keskküla 2005:3)

Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele on järgmised:

- 1) **Viha juhtimine.** Programm on mõeldud neile, kes ei suuda oma ärritust ja tundeid valitseda. Õpetatakse viha vaos hoidma, et see ei pääseks inimest valitsema. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni ...)

Tähtis on näidata, et halbade tagajärgedeni viivad mõtlemis- ja käitumisstereotüüpi on võimalik vältida. Sobivaim moodus selleks on treening-kinnipeetavad saavad võimaluse eneseväljendamiseks, sh rollimängude kaudu. (Lip et al. 2005:12)

- 2) **Sotsiaalsete oskuste treening** on treening, kus õpitakse end igapäevaelus väljendama, oma mõtteid analüüsima ja käitumist kontrollima. Täiendatakse ja arendatakse oskusi, mida on vaja teiste inimestega suhtlemisel: praktiliste harjutuste, rollimängude, arutelude jm harjutuste abil õpitakse erinevates olukordades teisi ja ennast kahjustamata toime tulema. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)

Ununenud või puudulik sotsiaalne kompetentsus igapäevaolukordades ja sellest tulenevad arusaamatused võivad saada tõukeks uuele kuriteole. Tähtis on sellele riskitegurile juba vanglas tähelepanu pöörata. Sotsiaalsete oskuste

õpetamine on mõeldud regulaarset toimuva osana üldisest kinnipeetavate vabanemise ettevalmistusprotsessist. Selles programmis osalemine toetab kinnipeetava muutumisprotsessi. Kursuse käigus avardub tema silmaring ja lisanduvad igapäevaelus kasutatavad teadmised. Kinnipeetavate kohusetundlik osavõtt ja uute inimeste huvi osalemise vastu kinnitavad sellise sisuga programmi vajalikkust ning kohasust vanglas. (Mälk,E 2005:46)

- 3) **Agressiivsuse asendamise treening** on treening, kus õpitakse agressiivse käitumise asemel kasutama positiivseid sotsiaalseid oskusi. ART on pikaajaline grupitöö kinnipeetavatega, kus kolme etapi vältel –sotsiaalsete oskuste arendamine, vihatunde ja väärtushinnangute analüüs – tegeletakse vägivaldse käitumise asendamise ja hoiakute muutmisega. (Alamaa 2005:10)
Eesmärk on muuta osalejat nii, et teiste inimestega arvestamine oleks tema mõtlemises ja käitumises tähtis tegur. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)
- 4) **Eluviisitreening õigusrikkujatele** on mõeldud sõltuvusainete kuritarvitajatele/sõltlastele ja hasartmängusõltlastele, kelle puhul sõltuvus põhjustab õigusvastast käitumist. Üldeesmärgiks on muuta sõltuvust tekitavate ainete tarvitamist. Maksimumeesmärk on lõpetada ainete tarvitamine ja/või hasartmängude mängimine ning vähim eesmärk on kontroll tarvitamise/mängimise üle. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)
- 5) **EQUIP programmi** eesmärk on õpetada noortele vastutusrikast mõtlemist ja käitumist kaaslaste abistamise kaudu. Osaleda saavad keskmise või kõrgema retsidiivsusriskiga 14–21-aastased vägivaldsed noored, kes tahavad oma käitumist muuta. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)
- 6) **Liiklusohutusprogramm**, mis on mõeldud isikutele, kes on süüdi mõistetud liiklussüütegude eest, kuriteo põhjused on seotud mõtlemise, käitumise ja hoiakutega, mitte alkoholisõltuvusega. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...).
Programmi edukaks käivitamiseks ja võimalikult tulemuslikuks läbiviimiseks on olulised järgmised aspektid:
 - programm suunatakse ainult neile isikutele, kelle puhul on olemas selge risk uuesti toime panna joores sõidukijuhtimisega seotud süütegusid ning kes kasvõi veidi muretsevad enda olukorra pärast. Programmis

osalemine eeldab mingilgi määral negatiivsete tagajärgede tunnistamist ja valmisolekut muuta oma käitumist;

- programmist informeeritakse klienti nii, et see motiveeriks teda kaaluma uue süüteo negatiivseid tagajärgi;
- programm on üks osa katseaja läbiviimisest ning struktureeritud sekkumisvõimalus;
- programmi läbimise järgselt toimub riskikäitumise jälgimine, tagasiside andmine, kliendi võimalike muutuste toetamine ja teiste katsejaja eesmärkide täitmise poole pürgimine ning eesmärgid kavandatakse kogu karistuse kandmise ajal.(Tammiste et al. 2008:11)

7) **Programm "Õige hetk"** on individuaalprogramm inimestele, kel on probleeme toimetulekuga. Programmi eesmärk on aidata süüdimõistetuil omandada, arendada ja rakendada mitmesuguseid sotsiaalsete probleemide lahendamiseks seotud oskusi, et nad suudaksid probleemsetes olukordades toime tulla. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)

8) **Vabanemiseelne programm** on mõeldud neile, kelle vangistus on kestnud üle aasta, et enne vabanemist õpetada igapäevaseid toimetulekuoskusi ja ühiskonnas paremini hakkama saada. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...). Et tõhustada vangla koostööd ametiasutustega ja tagada kinnipeetavate vabanemiseelne nõustamine, kaasatakse tegevusse hoolekandekeskuse esindajad ning tööhõiveameti ja omavalitsuse spetsialistid. (Saarepera 2005:50-51)

9) **Seksuaalkurjategijate rehabilitatsiooniprogramm**, mille eesmärgiks on aidata seksuaalkuriteo sooritanul mõista oma kuritegu ja analüüsida selleni viinud asjaolusid. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...). Programm kestab ühe aasta ja koosneb kolmest tsüklist, milles käsitletakse osaleja seksuaalset minevikku, tagasilanguse ennetamise mudelit ehk kuriteoahelat ning ohvriempaatiat. (Seksuaalkurjategijate rehabilitatsiooniprogramm 2009:26)

See on mõeldud vaimselt tervetele vangidele, kellele on kohtuotsusega või individuaalse täitmiskava tingimuseks määratud tagasilanguse ennetamise programmis osalemine. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)

10) Pere- ja paarisuhte vägivalla vähendamise programm, mis on mõeldud lähisuhtevägivalla eest süüdi mõistetud isikutele. Programmi eesmärk on panna süüdlast mõtlema tekitatud kahjudele ning õpetada seadma oma tegevustele eesmärgid, et kasvatada enda ja oma lähedaste turvalisust. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)

11) Programm "Võida". Programmi sihtrühmaks on naissoost süüdimõistetud, kel puudub motivatsioon loobuda kuritegelikust käitumisest, kelle vanemaoskused ja suhted lähedastega on probleemsed ning kes ei tööta või on tegevusetu. Eesmärk on neid motiveerida, et nad suudaksid ellu viia muudatusi, mis parandavad nende elukvaliteeti. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)

Märkimisväärne on erinevate sotsiaalprogrammide olemasolu, mis aitavad süüdimõistetutel kohaneda ühiskonnas. Suur tähelepanu pälvib kindlasti ka uute programmide loomine ja olemasolevate täiendamine.

1.3. Kriminaalhoolduse korraldamine

Kriminaalhoolduse täideviimine on õiguslikult reguleeritud Kriminaalhooldusseaduses (RT I 1998, 4, 62) ja justiitsministeeriumi kinnitatud Kriminaalhoolduse juhendis (RTL 1998, 165, 629).

Kriminaalhoolduse täideviimisel tuleb saavutada süüdlase resotsialiseerumise ja tema poolt uute kuritegude toimepanemise vältimine. Üldistades võib kriminaalhoolduse täideviimise jagada kahte etappi: kriminaalhoolduse rakendamine ja kriminaalhoolduse läbiviimine. (Sootak, Pikamäe 2001:135-138)

Kriminaalhoolduse rakendamine hõlmab etappi süüdlase arvelevõtmisest kriminaalhooldusregistris kuni talle hoolduskava koostamiseni. See on kriminaalhoolduse täideviimise faas, mille käigus pannakse lõplikult paika kriminaalhoolduse eesmärgid konkreetse süüdlase suhtes, täpsustades ja täiendades vajadusel juba kohtueelses ettekandes märgitud. Toimub kriminaalhooldusametniku ja süüdlase esimene kohtumine, mille eesmärgiks on süüdlasele selgitada, milliseid kontrollnõudeid ja kohustusi peab täitma ning nende rikkumise tagajärgi. Samas antakse ülevaade ka üldisemalt kriminaalhoolduse olemusest ja kriminaalhooldusosakonna

tegevusest. Seejärel koostatakse hoolduskava. Hoolduskava on konkreetse süüdlase suhtes kriminaalhoolduse läbiviimise alusdokument, milles nähakse ette süüdlasele määratud kohustuste täitmiseks vajalikud toimingud, kriminaalhoolduse pikemaajalised eesmärgid, süüdlase probleemide lahendamise teed, teiste isikute kaasamine kriminaalhooldusesse ja kõikide nimetatud küsimuste lahendamise ajakava. (Sootak, Pikamäe 2001:135-138)

Kriminaalhoolduse läbiviimine kujutab endast kriminaalhoolduse täideviimise teist faasi, mille käigus tuleb realiseerida hoolduskavas sätestatud eesmärgid. Kriminaalhoolduse läbiviimise käigus tuleb saavutada hooldusaluse edaspidine õiguskõuetas käitumine ning hoidumine uute kuritegude toimepanemisest. Kohtu järelvalve kindlustamiseks kriminaalhoolduse täideviimise üle näeb Kriminaalhooldusseadus ette korraliste ettekannete koostamise, kus ametnik annab ülevaate hoolduskava täitmisest teatud perioodi jooksul. (Sootak, Pikamäe 2001:138-139)

Kriminaalhoolduses on tähtis koht käitumiskontrollil ehk süüdlasele kohaldatavatel kohustustel ja kontrollnõuetel. Käitumiskontroll on kompleksmõiste, mille sisu moodustavad kontrollnõuded ja kohustused. Kohaldamise aluseks on seadus, seega ei ole kohtul mingit võimalust kontrollnõudeid vastavalt süüdimõistetud isikule ja kuriteo raskusele diferentseerida-kontrollnõuded laienevad automaatselt kõikidele süüdimõistetutele, kellele kriminaalhooldust kohaldatakse. Kuna kontrollnõuete eesmärk on järelvalve kindlustamine süüdlase käitumise üle, siis on kontrollnõuetena sätestatud sellised kohustused, mis võimaldavad kriminaalhooldusametnikel vastavat kontrolli praktikas teostada. Olulisemateks kontrollnõueteks on kahtlemata süüdimõistetud kohustus elada kohtu poolt määratud alalises elukohas ja ilmuda teatud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele. Siinjuures võib kohustusi määratleda kui kohtuotsusega on määratud nõudeid eesmärgiga saavutada süüdimõistetud resotsialiseerimine. Süüdimõistetule kohustuste määramine on täielikult jäetud kohtu otsustada - kohus võib seaduses antud kohustuste hulgast valida, milliseid kohustusi ning kui palju ta süüdlasele määrab, või jätta kohustused üldse määramata. Siinjuures tuleb rõhutada, et seaduses esitatud kohustuste loetelu ei ole ammendav - ka

süüdimõistetud ise võib endale kohtu eest võtta seaduses nimetatud kohustusi, mida kohus võib kinnitada. (Sootak, Pikamäe 2001:130-131)

Karistusseadustiku RT I 2001, 61, 364 § 75 kohaselt on süüdimõistetud kohustatud järgima käitumiskontrolli ajal järgmisi kontrollnõudeid:

- Elama kohtu määratud alalises elukohas;
- ilmuma kriminaalhooldaja määratud ajavahemike järel kriminaalhooldusosakonda registreerimisele;
- alluma kriminaalhooldaja kontrollile oma elukohas ning esitama talle andmeid oma kohustuste täitmise ja elatusvahendite kohta;
- saama kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elukohast lahkumiseks kauemaks kui viieteistkümneks päevaks;
- saama kriminaalhooldusametnikult eelneva loa elu-, töö- või õppimiskoha vahetamiseks.

Arvestades kuriteo toimepanemise asjaolusid ning süüdimõistetud isikut, võib kohus määrata süüdimõistetule käitumiskontrolli ajaks veel lisaks järgmisi kohustusi:

- heastama kuriteoga tekitatud kahju kohtu määratud ajaks;
- mitte tarvitama alkoholi ja narkootikume;
- mitte omama, kandma ja kasutama relva;
- otsima endale töökoha, omandama üldhariduse või eriala kohtu määratud tähtajaks;
- alluma ettenähtud ravile, kui ta on selleks eelnevalt nõusoleku andnud;
- täitma ülalpidamiskohustust;
- mitte viibima kohtu määratud paikades ega suhtlema kohtu määratud isikutega;
- osalema sotsiaalabiprogrammis.

Kui süüdimõistetud katseajal ei järgi kontrollnõudeid või ei täida talle pandud kohustusi, võib kohus kriminaalhooldusametniku ettekande alusel talle määrata täiendavaid kohustusi, pikendada katseaega või pöörata karistuse täitmisele. Kriminaalhooldust võib

pidada tulemuslikuks, kui kriminaalhooldusalune ei pane enam toime uusi kuritegusid ning järgib kõiki nõudeid. (Saar et al. 2002:153)

Kohustuste rikkumine kriminaalhooldusaluse poolt kui ka retsidiiv toovad endaga kaasa kriminaalhooldusametniku poolt erakorralise ettekande koostamise, mille eesmärk on kohtu teavitamine toimunud rikkumisest ning selle toime pannud isiku kohtupoolne mõjutamine.

Kriminaalhooldus võib lõppeda kahel alusel: süüdlasele mõistetud karistuse täitmisele pööramisega või katseaja lõppemisega. (Sootak, Pikamäe 2001:140-142)

1.3.1 Kriminaalhooldussüsteem Eestis

Seoses kinnipidamisasutustes viibivate isikute suure arvu ja kasvava kuritegevuse tasemega tuli Eesti Vabariigil taasiseseisvumise järgsel perioodil hakata muu hulgas otsima ka uusi mooduseid ühiskonna turvalisuse tagamiseks. (Kuuse 2004:5-6)

Pärast Eesti Vabariigi taasiseseisvumist alustati justiitsministeeriumi eestvedamisel karistusõiguse reformi, mille raames planeeriti põhjalikult muuta kriminaalkoodeksit, kriminaalmenetlust ja kriminaalkaristuse täideviimist puudutavaid õigusakte. 1993.a valmis justiitsministeeriumi tellimusel väliseestlasest kriminaalhoolduse eksperdi esialgne nägemus selle kohta, milline võiks olla Eesti kriminaalhooldussüsteem, milliste õigusaktidega see võiks olla reguleeritud ning millised oleks esialgsed tegevused süsteemi rakendamiseks. 1996.a alustas justiitsministeerium kriminaalhooldusseaduse ja selle rakendusaktide koostamist. Süsteemi väljatöötamisel kasutati eeskujudena teistes riikides kasutusel olevat kriminaalhooldussüsteemi. Peamised eeskujuriigid olid Saksamaa, Austria ja Prantsusmaa. (Kriminaalhooldussüsteem 2001:2)

Kriminaalhooldussüsteemi õigusliku regulatsiooni väljatöötamisel keskenduti järgmistele põhimõtetele:

- Luua piisav valik kohustuslikke ja kriminaalhooldusaluse vajadustest lähtuvaid kohustusi;
- Tagada kriminaalhooldusametnikule kriminaalhooldusalusega individuaalselt töötamise võimalus;

- Sätestada kohtuniku seotus karistuse täitmisega. (Kuuse 2004:6)

Kriminaalhooldussüsteem tänases mõistes alustas tööd Eestis 1.mai. 1998.a. Ka enne seda nägi kriminaalkodeks alternatiivkaristusena ette vabadusekaotuse tingimusliku mittekohaldamise ja vabadusekaotusest tingimisi enne tähtaega vabastamise, kuid puudusid kontrollnõuded ja kohustused. (Pikamäe, Sootak 2001:129)

Enne 1998.a maikuud kehtinud kriminaalseadus nägi ette, et juhul, kui kohtunik pidas otstarbekaks süüdimõistetud ühiskonda jätta ja vabadusekaotust tingimuslikult mitte kohaldada, võis ta isikule katseajaks määrata teatud tingimusi, näiteks tööleasumine, kahju hüvitamine, registreerimisel käimine jms. (Kuuse 2004:5)

Kuna seadus ei näinud kohustuslikku tingimuste määramist, siis tähendas see, et suur osa süüdimõistetutest oli katseajal ilma kohustusteta. Tingimisi enne tähtaega vangistusest vabastatutele polnud aga seadus näinud ette ühegi tingimuse määramist, isegi mitte registreerimist vastavas asutuses. (Kuuse 2004:5)

Järelevalvet teostasid kohtu poolt karistatute üle politsei järelevalveinspektorid, kes jälgisid karistuste tingimuste täitmist. Sisulist tööd süüdimõistetutega põhimõtteliselt siiski ei tehtud, kuna politseiprefektuurides töötas kokku 26 järelevalve inspektorit, kellel igaühel oli umbes 500 järelevalvealust. (Kriminaalhooldussüsteem Eestis 2001:1)

Kriminaalhooldussüsteem on arenenud suure kiirusega. Eesti kriminaalhooldus on toimiv ja tulemustele orienteeritud organisatsioon, mis järgib euroopalikke põhimõtteid alternatiivkaristuse rakendamisel. (Kuuse 2004:7)

Eestis on kolm kriminaalhoolduspiirkonda:

- Tartu vangla kriminaalhooldusosakond teenindab Tartu linna ning Jõgeva-, Viljandi-, Tartu-, Valga-, Põlva- ja Võrumaad;
- Viru vangla kriminaalhooldusosakond teenindab Ida -ja Lääne –Virumaa;
- Tallinna vangla kriminaalhooldusosakond teenindab Tallinna ning Harju-, Järva-, Rapla-, Pärnu-, Lääne-, Saare- ja Hiiumaad. (Sotsiaalse rehabilitatsiooni...)

Kriminaalhoolduse peamine eesmärk on muuta ühiskond turvalisemaks, rakendades alternatiive vangistusele. Selline eesmärgi seadmine tugineb eeldusel, et kuriteo sooritanud isiku võib jätta vabadesse, kui lisaks järelevalvele tema üle tehakse ka tööd tema kriminogeense käitumise muutmiseks. Kriminaalhooldustöö koosneb seega kahest pooldest – järelevalvest ja sotsiaalse kohanemise soodustamisest. Need meetmed aitavad vähendada korduvkuritegevust, suurendades nii ühiskonna turvalisust. (Kriminaalhooldus...)

Kehtivas õiguskorras kasutatakse mõistet kriminaalhooldus kahes erinevas tähenduses. Kriminaalhooldus formaalses ehk kitsamas tähenduses seisneb kohtu poolt süüdlasele karistuse mõistmises, kui karistuse täitmisele pööramise edasilükkamises katseajaga ning süüdlase allutamiseega käitumiskontrollile. Katseajal peab süüdlane talle käitumiskontrolliga pandud kontrollnõudeid ja kohustusi täitma ning hoiduma uute kuritegude toimepanemisest. (Sootak, Pikamäe 2002:52)

Kriminaalhooldus materiaalses ehk laiemas tähenduses hõlmab katsejala süüdlase käitumise üle teostatavat kontrolli ning talle osutatavat sotsiaalset abi. Kriminaalhoolduse sisuks on süüdimõistetuga tehtav sotsiaaltöö eesmärgiga tuvastada ja kõrvaldada faktorid, mis tõukasid isiku kuritegudele, ja seeläbi suunata süüdlane õiguskõuele käitumisele. Kriminaalhoolduse eeliseks vangistuse ees peetakse süüdlase jätmist tema igapäeva keskkonda, jättes riigile siiski võimaluse kriminaalhooldusametniku vahendusel süüdlase käitumise järele valvata. (Sootak, Pikamäe 2002:52)

Kui kriminaalhooldussüsteem 1.mai.1998.a. tööd alustas, laienes see isikutele, kelle vabadusekaotuslik karistus oli kas täielikult või osaliselt kandmata – isikud, kelle suhtes mõistetud tähtajalist vabadusekaotust ei ole kohus tingimisi kohaldanud ja isikud, kes on tingimisi enne tähtaega vabadusekaotuslikust karistusest vabastatud. (Miil 1998:63)

Võimalikult palju kohaldatakse alternatiivkaristusi, mis on eelkõige kasvatusliku iseloomuga ning riigile odavam korraldada. Selliseks alternatiivkaristuseks on näiteks elektroonilise järelevalve kohaldamine ja kurjategijate poolt ühiskonna heaks tehtav tasuta töö. (Kuuse 2001:4)

Kriminaalhooldusseaduses (edaspidi KrHS) § 1 on sätestatud, et kriminaalhoolduse käigus valvatakse kriminaalhooldusaluse käitumise ja temale kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste täitmise järele ning soodustatakse kriminaalhooldusaluse sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest.

Kriminaalhoolduse alla kuuluvad:

- tingimisi karistatu – isik, kellele kohaldatakse 18–36kuulist katseaega;
- vanglast enne karistusaja lõppemist vabanenu – isik, kes on enne vangistustähtaja lõppemist vabastatud ning kellele kohaldatakse katseaega kandmata karistusaja ulatuses, kuid mitte lühemalt kui üks aasta;
- üldkasuliku töö tegija – isik, kellele kohaldatakse kuni kaheaastane vangistus on tema nõusolekul asendatud üldkasuliku tööga. Töö tegemiseks on aega kuni 24 kuud;
- üldkasuliku töö tegija – isik, kelle kriminaalmenetlus on lõpetatud, kuna puudub avalik menetlushuvi ja süü ei ole suur. Sel juhul määratakse töö tegemise kohustus 10–240 tundi.
- alaealine, kellele on mõjutusvahendina kohaldatakse käitumiskontrolli – alaealise võib karistusest vabastada ning allutada kuni üheks aastaks kriminaalhooldaja järelevalve alla. Vajaduse korral võib katseaega pikendada;
- elektroonilisele valvele allutatud isikud. (Kriminaalhooldusalune...)

Kui kriminaalhooldussüsteemi aluseks olev Kriminaalhooldusseadus räägib kitsalt kriminaalhooldusest, on kriminaalhooldussüsteem praktikas kõigi olulisemate vabaduskaotuse alternatiividele rakendatavuse hädavajalikuks tingimuseks. Euroopa riikide viimaste aastakümnete praktika on näidanud kriminaalhooldusametnike järjest suuremat tähtsust karistuspoliitikas tervikuna. Seetõttu võib öelda, et Kriminaalhooldusseaduse vastuvõtmisega 1997. aasta lõpus ei otsustanud Riigikogus mitte ainult kriminaalhoolduse kui sanktsiooni kasutuselevõtmine, vaid loodi alused kogu Eesti vanglakeskse sanktsioonisüsteemi ümberkujundamiseks rõhuasetusega vabaduskaotuse alternatiividele. (Sootak,Pikamäe 2001:60)

1.3.2. Klienditöö kriminaalhoolduses

Kriminaalhoolduse loomisel oli hüpoteesiks, et kuriteo sooritanud isiku ühiskonnas karistamine on põhjendatud, kui järelevalve käigus tehakse tööd ka inimese sotsiaalsete probleemide lahendamiseks. Inimese kuritegeliku käitumise taga võib olla igasuguseid põhjusi, millega tegelemine on eelduseks isiku edaspidise õiguskauuleka käitumise tagamiseks. (Kuuse 2004:69)

Raamistik, milles klient ja abistaja kohtuvad, on suurelt jaolt neile ette antud väljastpoolt. On olemas seadused, rahalised võimalused, kohaliku töajõuturu olukord, traditsioonid, töötaja kutse-eeetika jpm olulist. (Saari 2006 :19)

Kuigi eeltoodud raamide muutmine on üle jõu käiv, tuleb neid asjaolusid arvesse võtta ega tohi tööga edasi kiirustada enne, kui klient on vähemalt mingil määral avaldanud soovi koostööd teha. (Saari 2006:19)

Tihti peale ei osata näha kuritegevust sotsiaalse probleemina, mis vajab mitmekülgset lähenemist. (Kuuse 2004:69)

Usaldussuhte loomine on protsess, mis nõuab aega. Kliendil on vaja tunda, et tema isikut aktsepteeritakse ja ta võib olla just selline, nagu ta on. Klient peab jõudma arusaamisele, et ta võib avameelselt rääkida, läbi arutada ka oma nõrkused ja näida rumal ning et ta võib alguses toetuda spetsialistide abile. Kindlasti on tal vaja lahti saada hirmust, et teda süüdistatakse või et tal keelatakse elada sellise toimetulekuviisiga, mille ta endale on kujundanud. (Saari 2006 :19)

Kriminaalhooldusstandard(2002) ütleb kriminaalhooldusametniku rolli kohta järgmist: "Kriminaalhooldusametniku tehtav sotsiaaltöö peab aitama hooldusalusel suhtuda oma probleemidesse kriitiliselt. See peab tekitama õpihuvi ning suurendama teotahet, tegutsemisuskust ja vastutustunnet, et selle kaudu soodustada hooldusaluse ühiskonda integreerumist. Kriminaalhooldusametnik julgustab klienti kasutama kõiki võimalusi koostööks nendega, kes aitavad tal vaba ühiskonnaga kohaneda. Ta on hooldusaluse teejuht selles koostöös."(Kuuse 2004:70)

Kriminaalhooldaja on oma töös nii juhtumitööd tegev sotsiaaltöötaja, järelevalvetöötaja kui ka juhtumi kordinaator. (Kask 2005:44)

Veel on kriminaalhooldaja rolliks motiveerida, nõustada, abistada ja juhendada õigusrikkujat tema ettevõtmistes. Katseaja täideviimine korraldatakse vastavalt kriminaalhooldusala vastutuse võtmisele oma käekäigu eest ning kriminaalhooldusametniku sekkumise intensiivsus sõltub otseselt kriminaalhooldusala käitumisest. Selle põhimõtte keskne idee on see, et kriminaalhooldusala peab võtma ise vastutuse oma elu eest. (Kriminaalhoolduse standard 2011:6)

Töö kliendiga, kes on umbusklik ning kel puudub isiklik motivatsioon ja koostöösoov, peab algama usaldussuhte loomisest vähemalt ühe töötajaga. Protsessi käigus tuleb arendada usaldust võrgustiku ja süsteemi vastu, kindlasti ka iseenda vastu ja koostöösoovi. (Saari 2006 :19)

Usalduslik suhe võimaldab klienti julgustada elumuutuste ettevõtmiseks, kasvatada tema eneseusku ja teda motiveerida. (Saari 2006 :19)

Oluline on aidata inimesel muutuse ilmnedes tema hoiakus toimunud muutused kinnistada:

- Praktiliste probleemide lahendamise oskuse treenimine.
- Prosotsiaalse ja mittekriminaalse käitumise tugevdamine, mitte lihtsalt antisotsiaalse ja kriminaalse käitumise pidurdamine.
- Tagasilanguse ennetamine ja toimetuleku toetamine.
- Iga seaduserikkuja individuaalne kohtlemine.
- Kliendi riskiteguritele suunatud rehabilitatsiooniteenused, näiteks tööhõive või sõltuvustega seotud teenused. (Kask 2005:42)

Kriminaalhoolduse käigus valvatakse kriminaalhooldusala käitumise ja temale kohtu või prokuröri poolt pandud kohustuste täitmise järele ning soodustatakse kriminaalhooldusala sotsiaalset kohanemist eesmärgiga mõjutada teda hoiduma kuritegude toimepanemisest. Nii on kirjas kriminaalhoolduse seaduses. Lisaks täpsustab akt, et kriminaalhooldusale osutatakse katseaja jooksul abi töö, õppimis- ja elukoha leidmisel ning samuti teiste isiklike probleemide lahendamisel. Seega on sotsiaalset

kohanemist soodustava abi suund samuti ette antud. Ka see on kirjas, et ametnik ei pea ega tohigi hooldusaluse eest kõiki ära teha, vaid peab soodustama kriminaalhooldusaluse võimet igapäevases elus iseseisvat toime tulla. (Kruusement 2004:34)

Kriminaalhooldaja töö sisuks on selgitada välja uue kuriteo toimepanemise riskid ning kavandada koos hooldusalusega abinõud uue kuriteo toimepanemise vältimiseks. Selleks teeb kriminaalhooldaja koostööd mitmete riigi ja omavalitsuse struktuuriüksustega ning mittetulundusühingutega. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:5)

Kriminaalhoolduse viivitamatu rakendamine on võtmetähtsusega edasise kriminaalhoolduse eduka kulgemise osas. Võimalikult varajane kontakt karistatuga võimaldab ühelt poolt ennetada võimalikku riskikäitumist ja kaitsta ühiskonna liikmeid, teisalt on võimalik nõustada ja seeläbi aidata kriminaalhooldusalust temale määratud kohustuste täitmisel. (Kriminaalhoolduse standard 2011:10)

Kriminaalhooldusega on seotud ka tööandjad, kes tegelevad ÜKT rakendamisega. Probleemiks on see, et ÜKT tegijate juhendamisega kaasneb paljudele tööandjatele märkimisväärne ajakulu ning tööandjate tasustamine pole võimalik. Samas peavad tööandjate motiveerimist ja nende töö tunnustamist oluliseks nii kriminaalhooldusametnikud kui ka tööandjad ise, sest noorte rakendamine on tööandjatele ajamahuks ja nad nõuavad täiskasvanuist oluliselt enam tähelepanu oma väheste sotsiaalsete- ja tööoskuste tõttu. Noorte õigusrikkujate sotsiaalsete probleemide lahendamine vajab teiste institutsioonide oluliselt suuremat osalust. (Ahven 2009:5)

Statistika näitab, et kriminaalhooldusametnike koormus ületab justiitsministri käskkirjaga sätestatud soovitusliku koormuse, mille tõttu võib kannata nende töö kvaliteet. Koormuse vähendamiseks reaalsed võimalused praegu puuduvad. (Ahven 2009:5)

1.3.3. Kriminaalhooldusaluste probleemid ja sotsiaalne kaitse

Kriminaalhooldusalune on mittevabatahtlik klient (ehk sundklient), mis sisuliselt tähendab isikut, kes ei ole otsinud abi ise, vaid on määratud kriminaalhooldusametniku järelvalve alla sundkorras, kohtuniku või prokuröri otsuse alusel. (Maurer 2004:32)

Kriminaalhoolduse lähtekohaks on hoiak, et kurjategija karistamine on mõttekas, kui karistus hõlmab ka tööd tema sotsiaalsete probleemidega. (Vanglate aastaraamat 2007:3)

Vanglast vabanenute probleemid on olnud aastaid sarnased: napp haridus ja vähesed tööoskused, sõltuvus alkoholist ja narkootikumidest, lähissuhte probleemid, tööpuudus, raskused legaalselt elatist hankida ja sellest tingitud eluasemeprobleemid. (Ahven et al. 2010:61)

Vanglast vabanemise järel töö saamine on üks peamisi eeldusi iseseisvaks toimetulekuks ilma uusi kuritegusid toime panemata. Ainuüksi karistuse kandmiselt (jättes kõrvale vahistatud) vabaneb vanglast igal aastal enam kui kaks tuhat inimest, kellest paljudel oli tööturul üsna raske konkureerida ka veel majanduskasvu ajal. (Ahven et al. 2010:61)

Vanglast vabanenud isikute probleemid töö leidmisel on sageli seotud muude toimetulekuprobleemidega (eluaseme puudumine, probleemid perekonnaga jmt), mistõttu riigipoolne abi on nende inimeste jaoks väga oluline. Ka aitab vanglast vabanenute käsitlemine eraldi riskigrupina vähendada korduvkuritegude riski. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:5)

Olulist rolli kohanemisel eluga vabaduses mängivad sotsiaalsed sidemed. Sageli võib vanglast vabanenule suhete taastamine perekonna ja sõpradega olla komplitseeritud. Seetõttu on töökoha leidmine mitmekordselt oluline, kuna see pakub nii materiaalseid kui ka sotsiaalseid ressursse-ühelt poolt palk ning teisalt suhted töökaaslastega. (Hanni 2004:14)

Vabanedes leiavad kohe töökoha vähesed. Tööle asumine on keeruline mitmetel põhjustel. Vanglast tulnutel on sageli üsna madal haridus, väike töökogemus ning

suutmatus sobituda tööandja ootustega. Teisalt on raske tulnuna tööandjates piisavalt usaldust äratada, et pakkuda konkurentsi varem karistamata kohataotlejatele. (Hanni 2004:14)

Lisaks üldisele tööharjumusele võivad olla kadunud ka paljud igapäevaelus vajalikud sotsiaalse suhtlemise ja toimetuleku oskused. Võimalikult kiire vabanemisjärgse töölerakendumise huvides oleks seega vajalik rakendada kõikidele vabanejatele kriminaalhoolduse (või sellega analoogset) faasi, et tagada vabanenud vangide võimalikult kiire suunamine tööturu- ja rehabilitatsiooniteenuseid osutavate institutsioonide poole. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:5)

Võrreldes teiste vanglast vabanejatega on vabanemisjärgselt soodsamas situatsioonis ennetähtaegselt (tingimisi) vabanejad, kuna neile määratakse vabanemisel kriminaalhooldajad. (Ibid.:5)

Kriminaalhooldaja pakub seega töötajat veel mitte usaldavale tööandjale kindlustunnet ja on võimalike probleemide korral tausta tundvaks isikuks, kelle poole saab pöörduda. (Hanni 2004:14)

Peamisteks probleemideks vanglast vabanenute tööturule kaasamisel on ühest küljest ühiskonna kui terviku, ent teisalt ka tööandjate tõrjuv suhtumine. Endised kinnipeetavad on n-õ sildistatud, millest tulenevalt puudub nende vastu usaldus, neid „kardetakse“. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:6)

Tööhõiveameti juhtumikorraldaja roll võib tööandjale sellise toe pakkumisel osutada äärmiselt oluliseks just tähtaegselt vanglast vabanenute puhul, kellel tööandja jaoks muu usaldusväärne kontaktisik puudub. (Hanni 2004:14)

Lisaks on kinnipeetavad minetanud tihtipeale tööoskused, mistõttu on neid üsna keerukas koheselt tööle rakendada (eelnevalt on vajalik rakendada mitmesuguseid aktiivseid tööturumeetmeid või ka alustada hoopis poolikuks jäänud haridustee lõpetamisest). (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:6)

Samal ajal võidakse oma tööoskusi arvestades seada ebareaalsete palgaootusi. Enam kui pooled vanglas viibinuist on venekeelsed ja paljud neist ei oska kvalifitseeritud tööks vajalikul määral eesti keelt. (Ahven et al. 2010:61)

Vanglast vabanenute puhul on eriti oluline integreeritud abi osutamine ja ametkondadevaheline koostöö. (Sotsiaalministeeriumi toimetised 2006:8)

Töötuse määra vähenedes väheneb ka kuritegude arv. Mikrotasandil vähendab töö leidmine konkreetsete isikute korduvkuritegevuse riski. Töö leidmise tõenäosuse suurendamiseks on oluline arvestada tööturul esitatavaid nõudeid juba karistusaega planeerides ja kasutada seda aega nii õpinguteks kui ka töökogemuse omandamiseks. (Hanni 2004:14)

1.3.4. Kriminaalhooldajate pädevus, tööülesanded ja sotsiaalne kaitse

Kriminaalhooldusseaduse § 3lg 1 järgi on kriminaalhooldajateks professionaalsed kriminaalhooldusametnikud ja ka vabatahtlikud kriminaalhooldusalused.

Nimetatud kahe kategooria ühiseks nimetajaks on võrdsed õigused ja kohustused kriminaalhoolduse teostamisel. Ainsa piiranguna ei või kriminaalhooldusabiline koostada kohtueelset ettekannet. (Sootak, Pikamäe 2001:61)

Kriminaalhooldusametnike ja kriminaalhooldusabiliste erinevus seisneb aga selles, et kui esimesed on professionaalsed kohtuametnikud, siis teised teevad hooldustööd oma vabast ajast selle eest tasu saamata. (Sootak, Pikamäe 2001:61)

Kriminaalhooldus algab, kui:

- Kohus või prokuratuur on vangla kriminaalhooldusosakonnale esitanud taotluse koostada kohtueelne ettekanne;
- Vangla on esitanud kriminaalhooldusametnikule taotluse selgitada välja kinnipeetava ennetähtaegseks vabastamiseks olulised asjaolud;

- Kohus või prokuratuur on edastanud vangla kriminaalhooldusosakonnale täitmiseks jõustunud kohtuotsuse või-määruse. (Kriminaalhoolduse standard 2011:10)

Kriminaalhooldusosakonna koosseisu moodustavad kriminaalhooldusametnikud. Kriminaalhooldusametnikud on kohtuteenistujatena avalikud teenistujad ning neile laienevad avaliku teenistuse seadusest tulenevad avaliku teenistuse üldised nõuded ja sotsiaalsed tagatised. (Sootak,Pikamäe 2001:61)

Kriminaalhooldusametnike ja kriminaalhooldusosakonna tegevuse üle teostab teenistuslikku järelvalvet selle kohtu esimees, mille juures kriminaalhooldusosakond asub. Teenistusliku järelvalve raames on kohtu esimehel õigus teostada nii kriminaalhooldusametnike tegevuse õiguspärasuse kui ka otstarbekuse kontrolli. (Sootak,Pikamäe 2001:62)

Kriminaalhooldust teostatakse maa-ja linnakohtute kriminaalhooldusosakondades. Kriminaalhooldajate tööd juhib ja korraldab kriminaalhooldusosakonna juhataja. Kriminaalhooldusosakonna töö oluline osa on ametnike ja juhataja omavaheline koostöö ja kogemuste jagamine konkreetsete kriminaalhooldusjuhtide lahendamisel.

Kuna on vaja tagada kriminaalhooldaja ja kriminaalhooldusaluse võimalikult tihe ja korrapärane suhtlemine ja kriminaalhooldust teostavate isikute koondamine piirkondadesse, kus on suhteliselt kõrge kuritegevus, on ette nähtud võimalused talituste loomiseks kriminaalhooldusosakondade tööpiirkondadesse. (Miil 1998:64-65)

Seoses teenistusliku järelvalvega on kohtu esimehe pädevuses:

- Ametnike, ametite ja talituste juhatajate ametisse nimetamine ja ametist vabastamine;
- Ametnike distsiplinaarvastutusega seotud küsimused. (Miil 1998:65)

Eraldi tuleb vaadata kohtuniku ülesandeid sisulist kriminaalhooldusööd puudutavates küsimustes. Siia kuuluvad:

- Kriminaalhoolduse ettevalmistamisega seotud ülesanded (KrHS 6)-kriminaalhooldusametniku määramine kohtueelset ettekannet koostama ja konkreetse süüdimõistetud üle järelvalvet teostama. See ülesanne kuulub asja arutava kohtu pädevusse;
- Kriminaalhoolduse teostamisega seotud ülesanded (KrHS 7)-kriminaalhooldusametniku vahetamine, korraliste ja erakorraliste ettekannetega tutvumine, nende põhjal otsuse(tingimuste) muutmine. Need ülesanded kuuluvad isiku elukohajärgse kohtu pädevusse. (Miil 1998:65)

Juhtumiga tegeleva kriminaalhooldusametniku nimetab kriminaalhooldusosakonna juhataja või muu selleks volitatud isik.

Kriminaalhooldusametniku nimetamisel arvestatakse:

- Ametniku töökogemust ja spetsialiseerumist;
- Ametniku töökoormust;
- Ametniku tööpiirkonda;
- Kriminaalhooldusjuhtumi eripära ja raskust;
- Võimalikku huvide konflikti esinemist. (Kriminaalhoolduse standard 2011:10)

Võimalusel nimetatakse juhtumiga tegelema kriminaalhooldusametnik, kes tegeles eelnevalt vangla, kohtu või prokuratuuri taotlusel kriminaalhoolduse ettevalmistamisega. Kriminaalhooldusametniku nimetamine ei tohi võtta põhjendamatult palju aega. (Kriminaalhoolduse standard 2011:11)

2. UURIMUS TÖÖST SUNDKLIENDIGA SAAREMAA KRIMINAALHOOLDUSES

Peatükis antakse ülevaade uurimiseesmärgist, uurimisküsimustest, metoodikast, uurimistöö etappidest ja valimist. Uurimuse kaudu kogutud andmed esitatakse peatükis uurimisküsimustel baseeruvate teemade kaupa.

2.1. Uurimiseesmärk ja-küsimused ning uurimuse läbiviimine

Üheks karistamise alternatiiviks, mil inimene ei pea viibima vanglas, kuid peab järgima vabaduses viibimise ajal temale kehtestatud kindlaid reegleid, on kriminaalhooldus. Kriminaalhooldusega tehti Eestis algust 1998 aastal, mil hakkas kehtima kriminaalhooldusseadus. Tänapäevaks on Eestis toimunud kriminaalhooldussüsteem juba 15 aastat ning mitmete uurimuste kaudu on püütud analüüsida selle tulemusi ning probleeme. Võrreldes teiste Euroopa maadega on kuritegevuse tase Eestis küllaltki kõrge. Sellest tulenevat on oluline kriminaalhooldusametniku töö tõhustamine.

Diplomitöö eesmärgiks on anda ülevaade sundkliendist ja tööst temaga kriminaalhoolduses, sh analüüsida kriminaalhooldaja igapäevast tööd, töömeetmeid ja -tingimusi ning töemotivatsiooni, kriminaalhooldajate võimalusi sundkliendi mõjutamiseks ja koostöö tõhustamiseks nii sundklientidega kui teiste spetsialistidega võrgustikus, samuti kriminaalhooldajate ettevalmistust tööks sundklientidega.

Töös otsitakse uurimuse kaudu vastuseid tõstatatud uurimusküsimustele:

- Kuidas kriminaalhooldajad kirjeldavad oma igapäevatööd sundklientidega?
- Milliseid teoreetilisi lähenemisi ja töömeetodeid kasutavad kriminaalhooldajad kriminaalhooldustöös sundklientidega?

- Kuidas tehakse koostööd sundklientidega ja teiste spetsialistidega võrgustikus?
- Missugused on kriminaalhooldaja võimalused sundkliendi mõjutamiseks?
- Missugused on töötingimused ja töötajate ettevalmistus töötamiseks sundkliendiga?
- Missugused on ettepanekud kriminaalhooldustöötajate töö tõhustamiseks töös sundklientidega?

Uurimismeetod, valim ja uurimise läbiviimine. Uurimus on läbi viidud kvalitatiivse uurimusena, kogudes andmeid poolstruktureeritud süvaintervjuude kaudu. Intervjuu küsimustik koosneb seitsmest põhiküsimusest, mille all oli 4-5 lisaküsimust, et saada võimalikult põhjalik ülevaade vastaja hinnangutest oma töö kohta. Intervjuu käigus muutus aeg- ajalt küsimuste sõnastus, sõltuvalt vastaja suunitlusest (ÜKT juhendaja, vangidele spetsialiseerunud, alaealiste kurjategijatele spetsialiseerunud jne) tekkisid täiendavad lisaküsimused ning mõnikord andis intervjuueeritav üheaegselt vastuse mitmele küsimusele.

Intervjuud on läbi viidud töövälisel ajal intervjuueeritavate tööruumides. Kogu intervjuu ajal häirivaid/segavaid faktoreid ei esinenud, intervjuud katkestada ei tulnud ja intervjuu pikkus varieerus 35 minutist kuni 1 tunni ja 15 minutini.

Intervjuu läbiviimiseks kasutati diktofoni, mille kasutamisest intervjuueeritavat eelnevalt informeeriti. Intervjuu viidi läbi anonüümselt ning salvestisi ei ole respondentide anonüümsuse tagamise eesmärgil esitatud töö lisana. Analüüsi osas on intervjuueeritava ütlused esitatud kaldkirjas (*Italic*).

Andmete analüüsimiseks kasutati ristjuhtumi meetodit ehk koondati sama teemaga seotud informatsioon uurimisküsimustele baseeruvate teemade alla kokku.

Uurimuse valim. Valimi koostamisel lähtuti teoreetilise valimi koostamise põhimõttest. Uurimuses osalemine oli vabatahtlik, kriteeriumiks oli töötamine kriminaalhoolduse valdkonnas ja /või eelnev kogemus ÜKT juhendajana.

Uurimus viidi läbi kolmes etapis ajavahemikul 15.01. 2012- 01.04.2013

- Uurimuse planeerimine: kirjanduse läbitöötamine, uurimuse plaani koostamine.
- Uurimuse teostamine: valimite koostamine, küsimustike koostamine, intervjuude kokku leppimine, teostamine ja andmete analüüs.
- Intervjuude toimumine 15. märts- 15. mai 2012.
- Uurimustulemuste tõlgendamine ja esitamine.

Intervjuud viidi läbi kõigi 5 Saare Maakonna kriminaalhooldajaga, kellest 1 on endine kriminaalhooldaja ja 7 ÜKT juhendamise tegelevad isikud.

Uurimuse läbiviimiseks taotleti nõusolek asutuse juhatajalt ja igalt intervjuueeritavalt eraldi. Lepiti kokku intervjuu tegemise aeg ja tingimused. Pandi paika konfidentsiaalsuspõhimõtted ja teavitati intervjuueeritavaid uurimuse eesmärkidest.

3.2. Uurimisandmete analüüs

Antud peatükis esitatakse töö autori poolt läbiviidud uurimuse tulemused. Peatükis analüüsitakse kriminaalhooldajate tõlgendusi oma igapäevatoos sundklientidega järgmiste teemadena: teoreetilised lähenemised ja kasutatavad töömeetodid kriminaalhooldustöös sundklientidega; koostöö sundklientidega ja teiste spetsialistidega võrgustikus; kriminaalhooldaja võimalused sundkliendi mõjutamiseks; kriminaalhooldaja töötingimused ja töötajate ettevalmistus töötamiseks sundkliendiga; kriminaalhooldajate töömotivatsioon; ettepanekud kriminaalhooldustöötajate töö tõhustamiseks töös sundklientidega.

Töös esitatakse andmeid vaheldumisi autoripoolsete tõlgendustena ja kursiivkirjas viidetena intervjuudest, mis on tähistatud konfidentsiaalsuse tagamiseks numbritega (1-12).

2.3.1. Kriminaalhooldajate tõlgendused oma igapäevatoole sundklientidega

Kriminaalhooldustöö sundkliendiga. Uurimusest selgus, et respondendid peavad kriminaalhooldustööd sundkliendiga väga aeganõudvaks. Kriminaalhooldaja peab olema väga keskendunud ja pühendunud, et saavutada sundkliendiga kontakt, mis loob edasised võimalused koostööks.

*„Töö sundkliendiga on väga raske. Ajakulu on suur, enne kui saad kliendiga kontakti“
(R3)*

„See nõuab suurt pühendumist ja keskendumist, et saavutada kliendiga kontakt. Alles siis saab hakata tegelema kliendisuhete poolega.“(R5)

„Kontakti saavutamine sundkliendiga on raske. Nõuab töötajalt rohkelt aega ja keskendumist. Kontakti saavutamine õiges kontekstis sundkliendiga on väga oluline, et edaspidine koostöö oleks edukas.“(R1)

Kriminaalhooldajad leidsid, et paremaid tulemusi annavad vestlused, mis ei ole kindlas raamistikus. See loob oluliselt paremad võimalused pingevabamaks õhkkonnaks ja aitab kliendil muutuda avatumaks.

„Oluline on vestlus, mis kulgeb sellises vabas stiilis, muudab kliendi avatumaks. See annab võimaluse pinget maha võtta.“(R4)

„Selline lihtne vestlus on väga oluline, see nagu vormib sundkliendi veidike rohkem koostöö aldis olema. Tuleb ju jõuda eesmärgini, aga ilma koostöö ja usaldussuhteta seda ei saavuta“ (R11)

Kriminaalhooldajad toonitasid intervjuus, et töös sundkliendiga on ülimalt oluline panna paika täpsed rollid ja selgitada hooldusalustele, millised on mõlema poole õigused ja kohustused.

„Esmalt püüame paika panna mõlema poole õigused ja kohustused, et klient mõistaks, miks me siin oleme ja alles siis saame hakata edasi vaatama.“(R7)

„Oluline on määratleda rollide täpne piiritus. Siis hakkame katsetama ja proovima, milliseid lähenemised annavad antud kliendi puhul paremaid tulemusi.“(R6)

Respondendid pidasid oluliseks töös sundkliendiga motiveerimist ja nõustamist.

„Tähtis on sundkliendi puhul nõustamine. Erinevate valikute ettesöötmine, see annab kliendile võimaluse valida. See annab kliendile tunde, et temaga arvestatakse .Otsus tuleb siiski kliendil ise teha.“(R8)

„Ikka motiveerida, motiveerida. Klienti peab mõistma oma olukorda ja peab tekkima soov sealt leida väljapääsu. Eesmärk on ju ikkagi see, et ta minuga kaasa töötaks.“(R10)

Aruandlus oma töö ja klientide kohta. Kriminaalhooldajatel on oma töö dokumenteerimiseks olemas konkreetsed juhised, mis on määratud 2001.a. 10. aprillil koostatud kriminaalhooldus standardites. Oma töös lähtutakse nendest standardreeglitest. Materjal on internetis kõigile asjahuvilistele kättesaadav.

„Ma võin loetleda ja anda sulle kiire ülevaate kriminaalhooldaja aruandlusest, kuid arvan, et selline võõras materjal ei anna sulle täit ülevaadet ega selgust kogu aruandluse kohta. Paremini saad materjaliga tutvuda internetis, kui tutvud kriminaalhoolduse standarditega“ (R1)

„Hea ja ka põhjaliku ülevaate meie töös tehtava aruandluse kohta leiad kriminaalhooldus standarditest, selle kogumiku leiad internetist.“(R7)

10% vastanutest pidas vajalikuks tutvustada esmalt kiire ülevaatenärv aruandlusega kaasnevaid toiminguid, loetledes neid intervjuudes lühikokkuvõttena. Kriminaalhooldajad tunnevad oma tööd ja suutsid kõiki toiminguid ka kiiresti loetleda.

„Kriminaalhoolduse ettevalmistusega seotud toimingud(kohtueelne ettekanne, arvamus vangistusest ennetähtaegse vabastamise kohta) riskihindamised, hoolduskavad, tööpäevik, erakorralised ettekanded, sotsiaalprogrammide planeerimine, aruandlus sotsiaalprogrammide läbiviimise kohta. Kriminaalhoolduse lõpetamised. Kohtu/prokuratuuri nõudmisel ülevaates kriminaalhooldusaluse katseajast, seatud eesmärkide täitmisest ja tulemuslikkusest.“(R3)

Kriminaalhooldaja tegevused/ toimingud, kui kliendiga otseselt ei tegeleta. Suur enamus intervjueeritavatest tegeleb kliendist vabal ajal toimikutega, valmistatakse ette erinevaid programme, koostatakse riskihindamisi, tehakse kandeid kriminaalhoolduse infosüsteemi ja korrastatakse aruandlust.

„Valmistan ette programme, koostan riskihindamisi, teen kandeid infosüsteemi, täidan mõnd aruandlusega seotud punkti. See paberimajanduse pool kriminaalhoolduses on

väga suur ja just kliendist vabal hetkel on hea ja rahulik tegelda sõnaseadmise osaga“(R4)

„Teatud toimikute täitmisel või riskihindamiste koostamisel on vaja rohkem läbimõtlemit ja rahulikku ja vaiksemat õhkkonda. Siis kliendist vabal hetkel on hea selliseid kirjatöid koostada ja täita“(R11)

Mitmel korral märgiti ära ka erialase kirjanduse lugemist.

„Paremate töötulemuste saavutamiseks ja ka enesetäiendamise osas on väga oluline erialase kirjandusega kurssi viimine“(R5)

"Tänapäeva kiiresti muutuvus ühiskonnas peab end pidevalt erinevate erialaste väljaannetega kursis hoidma. Selline järjepidev info käsitlemine on positiivses mõttes läbivaks märksõnaks meie töös“(R6)

Kahel korral toonitasid kriminaalhooldajad oma tegevustena talituse ja osakonna nõupidamistel osalemist ning teenistuserutelusid, mis on vajalikud.

„Olenevalt erialasest spetsiifikast tuleb ette erinevaid olukordi, mis aeg -ajalt vajavad rohkem kogemusi, arvamusi, läbiarutamist ja siis on hea kolleegidega leida ühine lähenemine teatud situatsioonile või kliendile jne. Et sa tead, et sul on õlg kuhu vajadusel toetud on väga oluline“(R3)

„Muutusi töötingimustes, töökorralduses toovad kaasa osakonna nõupidamisi, kas siis nende tutvustamiseks või paremaks läbiviimiseks arutatakse erinevaid võimalusi, viia kurssi nt uute lisadega, tähtaegade muudatusega jne põhjuseid on palju“(R8)

„Sundklient“ kriminaalhoolduse tähenduses. Tee klientuuri hulka algab sellest, et keegi tajub oma elus olevat midagi lahendust vajavat ja seda „midagi“ tajutakse probleemina. Selle teadvustamine koos sotsiaalse survega loob vajaduse abi järele. Teatud hetkel kujuneb välja arusaamine abi kättesaadavusest ja klient jõuab abiametisse, kus algab interaktsioon sotsiaaltöötajaga. (Payne 1995:14-15)

Kriminaalhoolduse puhul on tegemist sundkliendiga, kuna ta ei tule ise, vaid ta määratakse kriminaalhooldusele ja temast võib kujuneda raske klient erinevatel põhjustel.

Kriminaalhooldajate nägemusel on nn sundklient enamasti kinnine, mitte koostöö aldis, teisi süüdistava hoiakuga, suhteliselt ükskõikse olemisega, üleoleva hoiakuga, suhtub eelarvamusega end ümbritsevasse. Paaril korral märgiti ära ka kibestunud hoiak.

„Kes on selline kinnine, igati sulgunud endasse. Ta sisenebki tuimalt ja ootab, et saaks selle asja kaelast ära, saaks lihtsalt minema. Ei ole huvitatud mingitest lisa tegemistest, et ruttu allkiri alla ja kibeleb minema.“(R10)

„Ta ei ole koostöövalmis, see seab suured raskused koostööks, inimesel puudub motivatsioon edasi liikumiseks paremuse suunas ja samas puudub motivatsioon minuga koostöö tegemiseks. Väga raske variant sundkliendist“ (R8)

„Tuleb kriminaalhooldaja juurde eelarvamusega. Siis püüame mõista, miks on selline eelarvamus tekkinud, sest selline hoiak segab ladusat koostööd, mis annaks häid tulemusi. Ta küll täidab vajalikke toiminguid, mis on talle seatud aga otsene klienditöö on raske ja väsitav.“(R6)

„Nii kibestunud hoiak, et enne tuleb kõvasti vaeva näha, et sealt koore seest see isik kätte saada, kellega annaks luua klienditööks sobiv vastastikune töö suhe“ (R2)

Mitmel korral märkisid kriminaalhooldajad, et sundkliendid on toimetulekuraskustega isikud. Respondentide arvamuse kohaselt on tegemist mittevabatahtlike klientidega, kellel on probleeme sotsiaalse toimetulekuga, kes vajavad veel rohkem tähelepanu ja tuge. Neil endil puuduvad oskused sellisest situatsioonist tihti välja tulla.

„See on nagu selline probleemide rägastik, kus võib olla langemisi mitte ühes lahtris vaid lausa mitmes nt tööd pole, sissetulek kasin, mis seab tugevad majanduslikud piirid, peresuhted probleemsed jne. Paljudel juhtudel puuduvad teadmised, kuidas olukorrast välja tulla“ (R9)

„See kui sundkliendi sotsiaalne seisund on mitte rahuldav, takistab igati sujuva koostöö toimimist. Eeldatavasti on üritatud olukorrast välja tulla, kuid tulutult, see omakorda on

kogunud sundkliendis palju pettumusi. Pole osatud kasutada õigeid võimalusi/suundi/allikaid abi saamiseks ja suurel määral on suhtlemisokused kesised“ (R11)

Kriminaalhooldustöö sundkliendiga on aeganõudev. Tulemusliku koostöö saavutamiseks on oluline ametniku keskendumine ja pühendumine. Oluline on kasutada pingevabama õhkkonna loomiseks nn raamistiku vaba vestlust, mis aitab kliendil end avada. Kriminaalhooldustöö ametniku ja kliendi suhtes on tähtis panna paika täpsed rollid ja sealt tulenevad õigused ja kohustused.

Oma töös lähtuvad kriminaalhooldusametnikud standardreeglitest, mis on määratud kriminaalhooldus standardites. Klienditööst vabal ajal ametnik tegeleb toimikutega, valmistab ette erinevaid programme, koostab riskihindamisi, korrastab aruandlust jne. Võimalusel tutvutakse erialase kirjandusega. Tähtsaks peetakse osakonna nõupidamisi ja teenistusarutelusid.

Sundklient on kinnine, teisi süüdistav, ükskõikne, üleolev, kibestunud, mitte koostöö aldis, eelarvamusega.

Enamikel juhtudel on kliendid sattunud toimetulekuraskustesse ja ei ole võimelised sealt väljapääsu leidma.

2.3.2. Teoreetilised lähenemised ja kasutatavad töömeetodid kriminaalhooldaja töös klientidega

Teoreetilised lähenemised töös kliendiga. Uurimusest selgus, et kriminaalhooldajad kasutavad oma töös erinevaid teoreetilisi lähenemisi. Vastanute endi sõnade kohaselt on kriminaalhooldustöötajaid, kes kasutavad kindlaid meetmeid, kui ka neid, kes ütlesid, et nad kindlat tüüpi meetodit ei kasuta.

Pooled vastanutest töid välja kasutatavate meetoditena individuaalse klienditöö, võrgustikutöö, grupitöö.

„Kogemuste põhjal arvan, et selline individuaalne vestlus hooldusalusega on nagu kõige tõhusam“ (R4)

„Siiani olen kõige toimivamaks meetodiks lugenud individuaaltööd, kasutan juurde vajadusel avatud küsimusi ja lõpuks analüüsime koos kliendiga olukorda“ (R11)

„Ma arvan, et ikka individuaaltöö, eriti raske kliendi puhul, see annab hea ülevaate edaspidiseks, et siis kuhu suunda vaja hooldusalust suunata“ (R2)

„Kindlasti individuaalne töö ja siis vajadusel juurde selline perekeskne sotsiaaltöö. Ülimalt oluline on ka võrgustikutöö, ilma selleta kohe kuidagi ei saa“ (R12)

„Grupitöö on üks selline hea meetod. Ainult siin väikses kohas raske läbi viia, pead ju enam vähem ühiste probleemidega hoolealused kokku saama. Siin muidugi grupitööks ruumid ka kesised, raske läbi viia, kui sobivat ruumi pole. Ei ole efektiivne. (R7)

Neljal korral peeti oluliseks meetodiks kasutada raske kliendi puhul töölehti. Respondentide arvates, on see hea variant hooldusaluse eneseavamiseks ja kriminaalhooldajale olulise info saamiseks.

„Vot töölehed on sellised asjad, mis just noorte puhul eriti hästi toimivad “Neid olen küll kasutanud, tundub, et on sellised head inimese avajad, kui nii öelda võib“ (R9)

„Kui klient ikka sellise kesise sõnavaraga on ja hirmus kinnine, siis olen lasknud töölehti täita. Aitab küll, paberile ikka julgeb midagi panna. See juba iseenesest näitab midagi“ (R6)

Kahel korral pidasid kriminaalhooldajad oluliseks meetodiks toimida oma teadmiste najal. Sealjuures arvestades oma elu ja töö kogemust.

„See tuleb nagu vaistlikult kohe. Ei hakka seal mõtlema, et mida ja kuidas peaks lähenema või millist meetodit kasutama. Toimib nagu automaatselt kohe“ (R8)

„Toimin üldiselt töökogemuse najal, pean oluliseks ka elukogemust. Et sealt tulebki, mis nagu toimib ja mis mitte. Et siiani selle najal on asi vägagi sujunud.“ (R3)

Enam kasutatavad meetodid. Respondentide arvamuse kohaselt peeti enam kasutatavaks individuaalse töö meetodit, selle juurde peeti ülimalt oluliseks võrgustikutööd.

„Enim ikka kasutame seda individuaaltöö meetodit, annab kõige paremini soovitud tulemuse“ (R10)

„Kui nii võtta siis enam ikka kasutan individuaalintervjuusid, sealt näeb ära kliendi avatuse ja hoiaku jne loeb nii mõnegi olulise punkti välja“ (R3)

„Ikka see individuaalne töö hooldusalusega on enam kasutuses. Ja siis sinna juurde vastavalt vajadusele võrgustikutöö.“ (R8)

Paaril korral märgiti vastanute seas ära ka grupitöö. Respondentide arvates oleneb grupitöö kasutatavus sellest, kui suur on selle järgi vajadus ja millised on võimalused grupitöö läbiviimiseks. Kriminaalhooldajad pidasid grupitöö meetodit tõhusaks aga meetodi läbiviimiseks olemasolevaid oskusi kesisteks. Samas toodi tõhusaks grupitöö läbiviimiseks kitsaskohana välja puudu olev sobilik ruum.

„Grupitöö on ka enam kasutatav, siin muidugi, kus see kriminaalhoolduse piirkond on väike on raske ühine probleemne meeskond kokku panna aga mujal toimib hästi, tõhus kindlasti“ (R5)

„Meil siin on ruumi osas veidike kitsas käes, muidu grupitöö meetod on hea, hästi toimiv. Mina ise muidugi ei tunne end kindlalt selle meetodiga.“ (R1)

Sundkliendile sobiva meetodi leidmine. Respondendid leidsid, et tõhusaim viis sundkliendile sobiva meetodi leidmiseks on läbiviidud riskihindamise põhjal.

„Kõige parem viis sobiva meetodi leidmiseks on riskihindamise põhjal“ (R12)

„Riskihindamise koostamiseks läbiviidu intervjuu alusel on tõhus leida olemasolevale kliendile töötav meetod“ (R2)

Mõnel korral mainiti sobiva meetodi leidmiseks erinevate vestluste tulemusi.

„Mõningatel juhtudel leiab sobiva meetodi ka läbiviidud vestluste põhjal“ (R6)

Meetodid, mida tahaks omandada. Suur osa vastanutest märkis ära, et sooviks omandada erinevaid sotsiaalprogramme.

„Usun, et töö paremaks ja sujuvamaks muutmisel on suur pluss sotsiaalprogrammide läbiviimise oskus. Mida rohkem on sul ette näidata seda paremad võimalused on sul tööelus“ (R 5)

„Konkurentsipüsimisel on oluline, mida rohkem tead, seda rohkem saad ka pakkuda. Annab avaramad võimalused klienditöös. Väga tähtis on sotsiaalprogrammide oskuste omandamine“ (R 8)

Mitmel juhul leidsid kriminaalhooldajad, et olemasolevaid ja kasutatavaid meetmeid on piisavalt. Samas jäädigi avatuks uutele väljunditele, seoses uute meetmete kasutusele võtmisega kriminaalhooldustöös.

„Kasutatavaid meetmeid on piisavalt, uusi alati valmis omandama, kui on pakkumisi“ (R11)

„Hetke olukorda vaadates ning silmas pidades oma töökogemust, siis mulle tundub, et olemasolevaid meetmeid on antud hetkel küll. Samas uusi olen alati valmis omandama. (R1).

Kõige paremini töötavad lähenemised. Respondendid leidsid, et kõige efektiivsem lähenemine on läbi motiveerivate vestluste. Motiveerivad vestlused annavad kõige paremad tulemused koostöö saavutamiseks sundkliendiga.

„Oma senise kogemuste varamule toetudes võin üsna kindlalt väita, et motiveerivad vestlused annavad häid tulemusi“ (R5)

„Motiveerivate intervjuude läbiviimine tagab kontakti hooldusalusega ja aitab valida sobiliku lähenemise“ (R9)

„Ikka põhiline on motiveerivad vestlused, mis annavad hea ülevaate ja juhised järgmisteks toiminguteks“ (R12)

Lähenemised, mis ei anna tulemusi. Poolte respondentide arvates, ei anna soovitud tulemusi lähenemised, kus motiveeriv intervjuu on läbiviidud ebaprofessionaalselt.

„Selline ebaprofessionaalne suhtlemine ei anna kindlasti soovitud tulemusi“ (R3)

„Juhul, kui motiveeriv intervjuu on läbi viidud ebaprofessionaalselt“ (R10)

Neljal korral leiti intervjuude käigus, et mitte arvestamine kliendi seisukohtadega ei anna soovitud tulemusi koostöö saavutamiseks sundkliendiga.

„Kõige suurem apsakas, mida klienditöös teha annab on see, kui ei arvestata kliendi seisukohtadega, selline üle sõitmise variant seab pigem takistusi ja hea koostöö saavutamisest sel juhul küll rääkida ei saa“ (R9)

„Kui lähened kliendile nii, et jätad tema seisukohad arvestamata, siis ei teki sellist usalduse momenti ja kui klient on veel multiprobleemne, siis ta ei pruugigi end avada“ (R2)

„Mitte arvestamine kliendi seisukohtadega n.ö tugevama õiguse kasutamine ei anna head tulemust“ (R12)

Samas rõhutati, et koostöö saavutamiseks mitte tulemusi andvaid lähenemisi ei kasutata.

„Lähenemisi, mis tulemusi ei anna, ei kasuta“ (R7)

„Koostöö saavutamiseks ei kasuta mitte tulemusi andvaid lähenemisi“ (R1)

Lähenemised, mida antud asutuses kasutatakse. Kriminaalhooldajad loetlesid antud asutuses kasutuses olevaid lähenemisi, pidades silmas lähenemiste tõhusust: motiveerivad vestlused, professionaalne suhtlemine, täpne rollide selgitamine (kellel millised õigused ja kohustused).

„Ikka need teada tuntud motiveerivad vestlused, kindlasti professionaalne suhtlemine kogu kriminaalhooldaja ja kriminaalhooldusaluse tööprotsessi ajal.“ (R3)

„Nii motiveerivad intervjuud, suhtlemine ülioluline ja muidugi rollide täpne määratlemine“ (R10)

Kolmel korral rõhutati ühist probleemi lahendust ja empaatiat.

„Kui nii võtta, siis võiksime siia lugeda ühise probleemi lahendamise. Ei tohi muidugi unustada, et eesmärgid, milleni tuleks jõuda, peaksid olema ikkagi kliendi püstitatud. Hooldustöötajal on siiski toetav ja nõustav roll“ (R7)

„Empaatiat on enamasti juhtudel kasutusel. Sa pead oskama end panna kliendi olukorda, eriti kui selgub, et lisaks sellele loole veel töötus ja pereprobleemid siis pead oskama tundeid mõista. (R4)

Kriminaalhooldajate arvamuse kohaselt on ametnikke, kes kasutavad kindlaid meetodeid kuid ka neid, kel kindlad meetodid puuduvad. Oma töös kasutatakse meetoditena individuaalset klienditööd, grupitööd ja võrgustikutööd ja kasutatakse töölehti. Teatud juhtudel toimitakse oma teadmiste najal, pidades oluliseks elu ja töö kogemust.

Enim kasutatakse individuaaltöö meetodit koos võrgustikutöö kaasamise võimalusega. Häid tulemusi annab ka grupitöö, kuid see eeldab rohkeid teadmisi ja vajalikku inventari.

Kliendile leitakse sobiv meetod vestluste või riskihindamise põhjal.

Kriminaalhooldusametnikud sooviksid omandada erinevaid sotsiaalprogramme, samas leiti, et kasutusel olevaid meetmeid on piisavalt.

Motiveerivad vestlused annavad kõige paremaid tulemusi koostöö saavutamiseks. See ebaõnnestub juhul, kui vestlus viiakse läbi ebaprofessionaalselt. Arvestada tuleb kliendi seisukohtadega. Paljud kriminaalhooldajad ei kasuta lähenemisi, mis ei anna soovitud tulemusi.

Antud asutuses on kasutusel järgmised lähenemised: motiveerivad vestlused, professionaalne suhtlemine, täpne rollide selgitamine (kellel millised õigused ja kohustused), ühine probleemi lahendus ja empaatia.

2.3.3. Koostöö sundklientidega ja teiste spetsialistidega võrgustikus

Uurimusest selgus, et katseaja esimestel kuudel toimuvad kohtumised sagedamini, mida võib muuta seoses katseaja kulgemisega. Kohtumiste miinimumsagedused on järgmised:

1. Kuni hoolduskava allkirjastamiseni kriminaalhooldusala poolt mitte harvem kui üks kord nädalas
2. Peale hoolduskava allkirjastamist kuni kuue kuu möödumiseni katseaja algusest mitte harvem kui kord kahe nädala jooksul
3. Alates 6 kuu möödumisest katseaja algusest kavandatakse kohtumised vastavalt riskihinnangu tulemustele ning katseajaks seatud eesmärkide täitmisele kuid mitte harvem kui kord kolmekümne kalendripäeva jooksul
4. Kõrg- või üliohtlikuks hinnatud kriminaalhooldusala toimuvad peale hoolduskava allkirjastamist kohtumised mitte harvem kui kord kahe nädala jooksul kuni tema ohtlikkuse hinnang muutub. (kriminaalhoolduse standardid:2011:13)

Sundklientidega kohtumiste sagedused. 90% vastanutest tõi välja, et täpse ülevaate annab kriminaalhooldajate ja sundklientide kohtumiste sageduste kohta kriminaalhoolduse standard. Standardites on kehtestatud kohtumiste miinimumsagedused.

„Kohtumiste sagedused leiad kriminaalhoolduse standarditest, seal on kirjas need miinimum sagedused, mida tuleb kindlasti silmas pidada“ (R1)

10% vastanutest lisas, et kriminaalhooldajal on kohtumiste sageduste määramisel teatud võimalused, kuid kohtumiste sagedust ei tohi määrata harvemini kui standardites kirjas. Sageduse määramisel arvestab kriminaalhooldaja iga kliendi eripära ja kliendi vajadusi. Samuti on oluline kliendi kriminaalhooldusel oleva perioodi pikkus.

„Need miinimumsagedused on märgitud standardites, soovi korral saad sealt hea ülevaate aga muidu olenevalt hoolealuse kriminaalhooldusel olevast perioodist, arvestab kriminaalhooldusametnik sageduste määramisel iga kliendi eripäraga“ (R7)

„Aluseks võtame standardites kehtestatud sagedused. Muidugi sageduste määramisel arvestab kriminaalhooldusametnik kliendi vajadustega“ (R5)

„Oluline on arvestada sageduste määramisel kliendi vajadusi ja iga kliendi eripära. Standardites on miinimumsagedused kirjas, neid peab kindlasti arvestama. Ja oluline on ka kriminaalhooldusel olev aeg“ (R10)

Kohtumiste sageduse piisavus. Respondendid oli arvamusel, et kohtumiste sagedus sundklientidega on piisav. Vastavalt vajadusele on võimalik kriminaalhooldajal sageduse kulgu muuta.

„ Ei ma võin kohe julgelt öelda ,et praegused võimalused hoolealustega kohtumiseks on piisavad. Vajadusel annab ju neid veidike ka korrigeerida. Et kui tekiks vajadus kohtumiste sagedust muuta, siis seda ma ka teen.“ (R3)

„Kohtumiste sagedus sundklientidega on piisavad (R12)

„Usun, et praeguse töö korralduse juures on kohtumiste sagedus sundklientidega piisav. Vajadusel saame kohtumiste sagedust muuta. Järgima peab kindlasti standardites kajastuvaid miinimum nõudeid“ (R6)

Ajakulu koostöö saavutamiseks. Pooled vastanutest leidsid, et koostöö saavutamise aeg sundkliendiga on varieeruv. Kõik oleneb kliendist, tema probleemist või probleemidest ja kliendi valmisolekust koostööks kriminaalhooldusametnikuga.

„Arvestades, et tegemist on siiski mittevabatahtliku kliendiga, peab ütleva, et enne koostöö saavutamist tuleb enamasti teha ära suur töö, et sellist normaalset koostööd saada, mis annaks tulemusi. Nad on ju nii kinnised ja see avamise protsess võib aega võtta“ (R1)

„Selge on ju see, et sundkliendiga koostöö saavutamine võtab kauem aega. Samas on ka neid kellega saab koostööks vajaliku klapi üsna kiiresti.“ (R6)

„Esimesed paar kuud on tõeline pingutus kriminaalhooldusametnikule. See eeldab rohkem vilumust ja kindlasti ka teadmisi. Ja kui ikkagi koostöö töötama ei hakka, siis tuleb midagi muud välja mõelda. Ka on tulnud ette ametniku vahetust. Kui ikka mingil moel ei sobi siis ikka ei saa tööd teha“ (R12)

Koostöö sagedus teiste spetsialistidega võrgustikus. Kõik intervjuueeritavad leidsid, et teiste spetsialistide kaasamine võrgustikus on väga oluline. Üksi on raske maksimaalset tulemust saavutada.

„Efektiivsete tulemuste saavutamiseks on ülioluline võrgustikutöö ja kindlast tuleb kaasata spetsialiste vastavalt hooldusaluse vajadustele“ (R11)

„Üksi ei tee ikka midagi ära, asi peab toimima, andma häid tulemusi. Võrgustikutöö loob selleks head eeldused“ (R8)

Kaheksa respondendi arvamuse kohaselt on võrgustikutöö juhtumipõhine.

„Võrgustikutöö kui selline on kriminaalhoolduse valdkonnas tähtis. Teiste spetsialistidega koostöö annab paremaid tulemusi. Samas ei ole iga kliendi puhul vaja spetsialiste kaasata. Kõik oleneb siiski iga kliendi vajadusi arvestades“ (R9)

„Võrgustikutöö on juhtumipõhine. Vastavalt vajadusele kaasame spetsialiste. Iga kliendi puhul ei pruugi olla selleks vajadust“ (R3)

Oleneb millise või milliste probleemidega hooldusalune sulle parasjagu satub. Siis sealt edasi saab hakata vaatama, kas ja milliseid spetsialiste on vaja võrgustikust kaasata. Et seda sagedust on siin nagu raske öelda, et kõik ju oleneb kliendist ja tema vajadustest. Kui ikka on vajadus, siis kaasame, kõigi puhul ei ole tarvis.“ (R5)

„Iga klient on omanäoline, vastavalt kliendi vajadustele saab kaasatud ka spetsialiste võrgustikust“ (R10)

Planeeritud kohtumised teiste spetsialistidega. Respondendid olid arvamusel, et kohtumiste planeerimine toimub vastavalt sellele, kuidas ilmneb vajadus. Kõigepealt kokkulepe vestluseks tehakse telefoni teel.

„Planeeritud kohtumised teiste spetsialistidega toimub ikka siis, kui selleks vajadus ilmneb. Algselt kavandatakse hoolduskavas vajalikud tegevused ja kohtumissagedused“ (R10)

„Kõik toimub vastavalt sellele mis hoolduskava koostamisel kirja saab pandud. Mida täpselt teha vaja oleks ja seal pannakse paika ka kohtumissagedused“ (R1)

Viiel korral respondendid rõhutasid, et oluline on motiveerida klienti eesmärgiga ise spetsialistidega ühendust võtma. Kriminaalhooldusametnik esmalt teavitab võimalustest.

„Hoolduskava koostamisel motiveerin klienti võtma ühendust spetsialistidega“ (R4)

„Vastavalt vajadusele, mis hoolduskava koostamisel ilmneb. Üldiselt motiveerin ikka klienti spetsialistidega ühendust võtma (nt psühholoog, sotsiaaltöötaja jne). Mina esmalt teavitan võimalustest aga klient peaks ikka ise ühendust võtma“ (R11)

„Ideaalis näeks muidugi asi nii välja, et koostatud hoolduskava alusel, olenevat sellest millise spetsialistiga on vaja ühendust võtta, siis tuleks kliendil ikka kontakt luua antud spetsialistiga. Meie ainult teavitame erinevatest võimalustest. Oluline on ikka, et klient ise kontakteeruks, alati see muidugi nii ei lähe. Aga me motiveerime pidevalt, et ikka selleni klienti viia“ (R8)

Sundkliendi ja kriminaalhooldusametniku kohtumiste miinimumsagedused on pandud paika kriminaalhooldus standardites. Uurimusest selgus, et ametnikud täidavad täpselt standardites paika pandud nõudeid.

Kohtumiste sageduse määramisel arvestab kriminaalhooldusametnik iga klienti vajadust ja eripära, samuti kriminaalhooldusel olevat perioodi pikkust. Vajadusel on ametnikul võimalik sageduse kulgu muuta.

Kriminaalhooldusametniku ja sundkliendi koostöö saavutamiseks kuluv aeg on varieeruv. Kõik oleneb klienti koostöö valmidusest ning tema probleemidest.

Uurimusest selgus, et võrgustikutöö on ülimalt oluline. Võrgustikutöö on juhtumipõhine. Teiste spetsialistide kaasamine vastavalt vajadusele.

2.3.4. Kriminaalhooldaja võimalused sundkliendi mõjutamiseks

Võimalused sundkliendi mõjutamiseks. Respondendid olid pädevad nimetama erinevaid kasutuses olevaid võimalusi sundkliendi mõjutamiseks. Iga vastaja lähtus mõjutus vahendite loetelus just sellisest järjekorrast, mida ta ise eelisjärjekorras kliendi puhul võimaluse korral kasutab.

Respondendid tõid võimalustena välja: Motiveerimine, suunamine ja juhendamine, taotluse esitamine kohtule lisa kohustuste täitmiseks, kohtumiste sageduse tihendamine, erinevatesse sotsiaalprogrammidesse suunamine, erakorraline ettekanne.

„Hakkan ikka „kergematest“ võimalustest pihta. Ikka see teada tuntud motiveerimine, individuaalsed vestlused, siis on võimalik taotlus esitada kohtule lisa kohustuste määramiseks. Erakorraline ettekanne on minu meelest see viimane variant.“ (R5)

„Motiveerimine ja veelkord motiveerimine. Muidugi kasutan ka suunamist ja informeerimist, individuaalseid vestluseid. Vajadusel kohtumiste tihendamine. Ja kui enam midagi ei anna siis ikka erakorraline ettekanne.“(R2)

„Individuaalsed vestlused, motiveerimine, suunamine/informeerimine, erinevatesse sotsiaalprogrammidesse suunamine vajadusel, kohtumiste tihedust tõsta, erakorraline“ (R12)

Võimalused, mida mõjutamiseks enim kasutatakse. Kuuel korral intervjuueeritavate arvamus kohaselt on enim kasutatavad võimalused sundkliendi mõjutamiseks individuaalsed vestlused“ kergema“ ja erakorraline ettekanne“ raskema“ mõjutusvahendi näol.

„Ma arvan, et kõige rohkem saab kasutatud ikka individuaalseid vestluseid ja erakorraline ettekanne ka üldiselt, kui ikka muud mõjutusvahendid ei aita“ (R11)

„Selliseid individuaalseid /motiveerivad vestlused on ikka põhilised, mida saab koguaeg kasutatud. Selline inimlik suhtlusviis on selline hea lähenemine. Ja toimib päris paljudel juhtudel. Erakorraline ettekanne läheb kasutusse siis, kui enam muud vahendid ei anna tulemusi“ (R9)

„Individuaalsed vestlused ja erakorraline ettekanne. See on siis ühest äärmusest teise. Toimivad.“(R5)

Kolmel korral kriminaalhooldajad leidsid, et enim kasutatakse mõjutusvahendina lisa kohustuste määramist(taotlus kohtule) ning erinevatesse sotsiaalprogrammidesse suunamist.

„Mina isiklikult olen kasutanud lisakohustuste määramist ja vajadusel ka sotsiaalprogrammi suunamist“(R10)

„Sotsiaalprogrammidesse olen vajadusel suunanud ja lisakohustusi olen ka taotlenud läbi kohtu. Need mõjutusvahendid toimivad“(R8)

Kriminaalhooldajate poolt peeti olulisemaks motiveerimist, kui esmatahtsat mõjutusvahendit. Sealjuures kasutati ka kliendi suunamist ja informeerimist.

„Mõjutusvahend, mida saab kasutatud terve kliendisuhte vältel motiveerimine.“(R2)

„Motiveerimine ja vajadusel juurde suunamine, informeerimine. Kõik oleneb kuidugi kliendist ja sellest, kui palju on vaja temaga tööd teha.(R6)

Kriminaalhooldajate hinnang mõjutusvõimaluste piisavusele. Seitsemel korral pidasid respondendid sundkliendi mõjutamiseks olevaid võimalusi piisavaks.

„Ma leian, et antud hetkel on mõjutusvahendeid piisavalt. Ei ole nagu tekkinud küsimust, et mis teha, et ei ole ühtegi mõjutusvahendit mida kasutaks. Ikka leiab sobiva vastavalt vajadusele“(R3)

„Jah mõjutusvahenditest piisav täiesti“(R7)

Samas Viiel korral respondendid arvasid, et sundkliendi mõjutamiseks olevaid vahendeid ei ole piisavalt.

„Vahel on küll nii, et tahaks suuremat valiku võimalust sundkliendi mõjutamiseks. Kohati tundub valik nii piiratud olevat“(R1)

„Minu töökogemus näitab, et mõjutusvahendeid sundkliendi jaoks ei ole siiski piisavalt. Siin on teatud kitsaskohti, mis vajaks laialdasemat arutelu ja mõningasi muudatusi“ (R5)

Uurimusest selgus, et intervjueeritavate arvamusel kohaselt on enim kasutatavad võimalused sundkliendi mõjutamiseks individuaalsed vestlused“ kergema“ ja erakorraline ettekanne“ raskema“ mõjutusvahendi näol.

Samas kasutatakse mõjutusvahendina kriminaalhooldustöös veel motiveerimist, suunamist, informeerimist ja juhendamist.

Vastavalt vajadusele lisanduvad mõjutusvahendina taotluste esitamine kohtule lisa kohustuste täitmiseks, kohtumiste sageduste tihendamine, erinevatesse sotsiaalprogrammidesse suunamist ja viimase võimalusena erakorralist ettekannet.

Kriminaalhooldustöö soodustamiseks sundkliendiga on mõjutusvahendite võimaluste suurendamine hea lahendus.

2.3.5. Kriminaalhooldaja töötingimused ja töötajate ettevalmistus töötamiseks sundkliendiga

Rahulolu töötingimustega asutuses. Enamus respondentidest oli töötingimustega rahul. Vastused olid napsõnalised ja kommentaare ei jagatud.

„Jah ,töötingimustega olen rahul“ (R12)

„Töötingimustega asutuses olen rahul“ (R6)

Paaril korral respondendid töötingimustega asutuses rahul ei olnud.

„Ei ole rahul“ (R4)

Võimalused töötingimuste paremaks muutmiseks. Kriminaalhooldajate arvates on töötingimused individuaaltöökaks rahuldatud kuid grupitöö läbiviimisel esineb mitmeid puudusi. Puudulik on vajalik inventar ning suurem ruum grupitöö tulemuslikuks läbiviimiseks.

„Paremaks muutmise osas oleks just grupitöö jaoks vajalik suuremat ruumi. Praegune ruum ei anna soovitud tulemusi ja on grupitöö läbiviijale ebamugav.“(R5)

„Töötingimuste osas oleks vaja muuta grupitööks vajalik ruum suuremaks. Sellises väikeses ruumis on kehva grupitööd läbi viia. See on ma usun ebamugav mõlemale poolele. Ja sinna juurde siis vajalik inventar, mis antud hetkel on puudulik“ (R1)

Töötajate ettevalmistus. Kriminaalhooldaja töö eeldab mitmekülgeid teadmisi ja oskusi. Kvalifikatsiooninõuded kriminaalhooldusametnikule on sätestatud justiitsministri määrusega.

Kõik intervjueritavad leidsid, et kriminaalhooldusametnikuna töötamisel on eelnev ettevalmistus piisav.

„Jah töötajate ettevalmistus on minu arvates piisav“ (R3)

„Töötajate ettevalmistus töötamiseks kriminaalhooldusametnikuna on piisav“ (R6)

„Leian, et ettevalmistus töötamiseks sellel erialal on kindlasti piisav“ (R12)

Ettevalmistuse tõhusamaks muutmine. Pooled vastanutest arvasid, et ettevalmistuse tõhustamiseks tuleks suurendada sisekoolituste mahtu ja info kättesaadavus peaks olema paremini korraldatud.

„Eelkõige leian, et selline oma kriminaalalitalitluse koolituste arvu suurendamine tõhustaks kindlasti kriminaalhooldajate tööd“ (R10)

„Töötajate ettevalmistust annaks tõhusamaks muuta nt .info parema kättesaadavuse korral, et info liiguks kiiremini ja laialdasemalt. Praegu tundub, et teatud asjad jäävad kuhugi info sulu taha pidama.“ (R8)

„Kindlasti annab häid tulemusi sisekoolituste suurendamine“ (R12)

Samas pidasid respondendid oluliseks erinevatel täiendkoolitustel osalemise võimaluste suuremat pakkumist.

„Oluline on suuremas mahus ja järjepidevalt erinevate täiendkoolituste osalemisvõimaluste suurem pakkumine“ (R4)

„Ootaks koolituste osas suuremat pakkumist. Alati ei tea ega oskagi kursis olla pakutavate koolituste võimalustega“ (R1)

Veel leidsid respondendid, et töötajate ettevalmistuse tõhustamiseks on oluline, et (täiend)koolitused on järjepidevad.

„Et see täiendkoolitustel käimine oleks järjepidev. Sa pead pädev olema oma tööpostil. See tagaks tõhusa ettevalmistuse töötajatel kui ka pikaajalistel töötajatel hea võimalus end pidevalt tööalaselt muutustega kursis hoida“ (R5)

Ametnikud leiavad, et töötingimused individuaaltöök on rahuldatud aga grupitöö osas on erinevaid puudusi. Nimelt on puudu sobilik suurem ruum ja vajalik inventar.

Kriminaalhooldaja töö eeldab mitmekülgseid teadmisi ja oskusi. Kvalifikatsiooninõuded kriminaalhooldusametnikule on sätestatud justiitsministri määrusega. Kriminaalhooldustöötajad peavad eelnevat töötajate ettevalmistust piisavaks.

Oluliseks peetakse erinevate täiendkoolituste osalemise võimaluste pakkumist ja koolituste järjepidevust.

2.3.6.Kriminaalhooldajate töömotivatsioon

Kriminaalhooldaja töömotivatsioon. Respondendid rõhutasid, et kriminaalhooldajate töömotivatsioon sõltub suures osas töötasust, stabiilsest töökorraldusest ja töötingimustest.

„Motiveerib ikka see, mis kõiki teisi töötajaid: töötasu, töötingimused, stabiilne töökorraldus.“ (R9)

„Kriminaalhooldaja töömotivatsioon sõltub eelkõige töökorraldusest, mis peaks olema stabiilne, töötingimused peavad olema töö tegemiseks sobivad ja muidugi töötasu. Tehtud töö eest peab ka tasu olema vastav.“ (R3)

„Ikka need kõige elementaarsemad asjad, mis loovad heaks tööks aluse. Ei saa ju nõuda tulemuslikku tööd, kui tingimused selleks pole rahuldatud. Pean olulisemaks hästi korraldatud tööd, töötingimused peavad olema head ja töötasu peab olema antud ametiga kooskõlas.“(R7)

Veel pidasid respondendid oluliseks töötaja usaldamist, regulaarset tagasisidet, samuti tunnustust.

„Pean oluliseks motiveerimise vahendiks usaldust. Seda siis nii oma asutuses kui ka tervet süsteemi silmas pidades. Muidugi ka selline regulaarne tagasiside on hea töömotivatsiooni aluseks“ (R6)

„Leian, et sellise ameti juures on peamine tunnustamine ja veelkord tunnustamine. Kuna see töö iseenesest on suureks ohuks läbipõlemisele.(R11)

Mitmed intervjuueeritavad märkisid, et koolitusvõimalused on head töömotivatsiooni olemasoluks.

„Erinevad erialased koolitused on minu meelest head motiveerijad.“ (R2)

„Koolitus võimaluste suurendamine annab motivatsiooni juurde“ (R12)

Võimalused töömotivatsiooni suurendamiseks. Respondendid pidasid töömotivatsiooni suurendamise võimalusteks koormuse normaliseerimist ja töökorralduses stabiliseerumist.

„Võimalusi, hmm arvan, et töö koormuse normaliseerimine on antud hetkel põhiline“ (R1)

„Kriminaalhooldaja tööd silmas pidades siis stabiilsus töökorralduses“ (R3)

„Mina näen võimaluste suurendamise osas stabiilsust töökorralduses. Ja töötaja huve silmas pidades siis töö koormuse normaliseerimine“ (R9)

Vähemtähtsaks ei peetud ka kavandavate muutuste avalikustamist ja struktuuri muutustega katsetamise lõpetamist.

„Selline kavandavate muutuste avalikustamine oleks vast põhiline“ (R4)

„Pidev struktuuri muudatustega katsetamine. See on väsitav, kui nii öelda võib. Ja samas ka häiriv. Tahaks kindlamat/püsivat struktuuri“ (R6)

Kolmel korral kriminaalhooldajad leidsid töömotivatsiooni suurendamise võimalusena motiveeriva palgataseme kehtestamist.

„Motiveeriva palgataseme kehtestamine on hea võimalus töömotivatsiooni suurendamiseks“ (R12)

„Kui nii võtta siis pean tähtsaks motivatsiooni suurendamise allikaks kindlat palgataseme loomist (R11)

Asutuse võimalused motivatsiooni parandamiseks. Intervjueeritavad pidasid oluliseks eelkõige oma töötajate usaldamist.

„Usaldus nii asutuses siseselt (juhataja –alluv), kui ka terve süsteemi ulatuses. See on hea võimalus motivatsiooni parandamiseks.“ (R5)

„Parandada annab kindlasti. Alustaksin vast sellega, et töötajaid tuleks rohkem usaldada. See on oluline osa motivatsiooni hoidmiseks.“ (R10)

Respondentide arvamuse kohaselt tuleks võimaluste parandamiseks asutusel kehtestada motiveeriv palgatase, normaliseerida töö koormust ja luua stabiilne töökorraldus.

Kriminaalhooldajad arvasid, et oluline võimalus motivatsiooni parandamiseks on kriminaalhooldusametniku staatuse väärtustamine ühiskonnas.

„Minu jaoks on tähtis, kui minu tööd väärtustatakse. Hetkel ei väärtusta ühiskond meie tööd piisavalt. Suhtumine on selline ebalev“ (R 2)

„Ühiskond on endiselt kõhklev. Kuidagi ei saada meie töö olemusest või tulemustest täpselt aru ja ei suudeta mõista tulemuslikkust.“ (R7)

Mitmel korral kriminaalhooldajad rõhutasid struktuuri muutustega katsetamise lõpetamist.

„Pidevad muutused struktuuris ei pruugi olla alati tõhusad. Pidev muutustega kursis hoidmine on väsitav“ (R8)

„Oh kurnav on selline katsetamine koguaeg, ehk oleks aeg välja töötada midagi püsivat.“ (R12)

Kriminaalhooldajate töömotivatsioon sõltub olulisel määral töötasust, stabiilsest töökorraldusest ja töötingimustest. Oluliseks loetakse töötajate usaldamist, tunnustust ja regulaarset tagasisidet. Mitte vähemtähtsaks ei peetud koolituste võimaluste olemasolu.

Töömotivatsiooni on võimalik suurendada töö koormuse normaliseerimisega ja töökorralduse stabiliseerimisega.

Vähemtähtsaks ei peeta kavandavate muutuste avalikustamist, struktuuri muutustega katsetamise lõpetamist ja motiveeriva palgataseme kehtestamist.

Oluliselt tõstaks kriminaalhooldajate motivatsiooni antud valdkonna väärtustamine ühiskonnas.

2.3.7. Ettepanekud kriminaalhooldustöötajate töö tõhustamiseks töös sundklientidega

Peatükis analüüsitakse, kust tuleb või siis peaks tulema ressurss kriminaalhooldaja töö tõhustamiseks, selgitatakse kas kriminaalhooldajate tööd väärtustatakse ühiskonnas ja kuidas oleks võimalik nende igapäeva tööd tõhustada.

Kriminaalhooldustööks vaja minev ressurss. Kõik vastanud andsid ühese vastuse, et ressurss töö tõhustamiseks tuleb riigi eelarvest ja nii peakski see olema.

„Vajaminev ressurss tuleb riigieelarvest ja minu arvates selles valdkonnas peakski nii olema“ (R2)

„Ressurss tuleb riigi eelarvest. Ja sellise valdkonna ressurss peakski tulema riigieelarvest. Tegemist on ju siiski valdkonnaga, mis vajab oluliselt riigi, ühiskonna jne tuge“ (R11)

Kriminaalhooldajate igapäeva töö tõhustamine. Pooled vastanutest leidsid, et kriminaalhooldustööd võib lugeda piisavalt tõhusaks ja see ei vaja eriti parandamist.

„Ei, kui arvesse võtta praegu toimivat kriminaalsüsteemi, siis leian, et kriminaalhooldustöö on tõhus. Pidevalt ju leitakse uusi väljundeid ja täiustatakse antud valdkonda“ (R9)

„Kriminaalhooldustööd võib lugeda minu arvates piisavalt tõhusaks“ (R3)

Mitmel korral leiti, et igapäeva töö tõhustamiseks on oluline luua stabiilsus töökorralduses.

„Üldiselt võib töökorraldusega rahule jääda, kuid kui midagi lisada siis ehk stabiilsem võiks töökorraldus küll olla“ (R10)

„Stabiilne töökorraldus aitab luua võimalused töö paremaks tõhustamiseks.“ (R7)

Paljudel juhtudel lisati, et eriti oluline igapäeva tõhustamise viis on eksimuste puhul nõustamine, mitte karistamine.

„Eksimusi tuleb ikka ette, töö on mitmetahuline, pidev muutustega kohanemine, töökoormus on suur. Siin näen küll nõustamist ja veelkord nõustamine. See tõhustab olulisel määral meie igapäevatööd“ (R4)

„Kriminaalhooldustöös on oluline nõustamine, mis annab paremad võimalused klienditöö läbiviimiseks. (R8)

„Igapäevaselt on tähtis ,et eksimuste korral rohkem nõustatakse, vähem karistatakse“ (R12)

Paar respondenti arvasid, et igapäeva töö tõhustamiseks tuleks kliendikoormust vähendada.

„Et teha kvaliteetsed tööd kriminaalhooldusametnikuna, tuleks kindlasti vähendada töökoormust. Selliste klientide puhul on ülimalt oluline tehtud töö tulemuslikku. (R2)

Töökoormuse vähendamine annab paremad võimalused olemas olevate klientide nt korduvkuritegevuse vähendamiseks, erinevate probleemide avastamisel ja lahenduste leidmisel jne .(R7)

Üks intervjuueritav leidis, et igapäeva tööd tõhustaks korralduste läbimõeldus.

„Mhh tööd tõhustaks kindlasti kriminaalhooldusametnikule antavate korralduste läbimõeldus. Kas ja kui vajalik antud korraldus on.“(R12)

Kriminaalhooldustöö väärtustamine ühiskonnas. Üheksal korral vastasid respondendid, et kriminaalhooldaja tööd ühiskonnas ei väärtustata.

„Tundub, et ühiskond siiski veel kohaneb kriminaalhooldussüsteemiga, olenemata sellest, et antud valdkond on minu arvates juba piisavalt end tõestanud“ (R 3)

„Paljudel juhtudel arvatakse, et pätt jääb pätiks, olgu ta siis vanglas karistust kandmas või tehes seda alternatiiv karistuse näol meie keskel“ (R5)

„Inimeste jaoks on antud valdkond kaugel, nad ei tea päris täpselt kuidas kogu süsteem toimib, ollakse pigem kõhkleva seisukohal alternatiiv karistuse edus.“(R 9)

Kolmel intervjuueritaval oli kindel arvamus, et kriminaalhooldaja tööd väärtustatakse hetkel üha vähem.

„ Mulle tundub, et mida aega edasi seda vähem väärtustatakse“.(R4)

„Algusaastail nagu väärtustati rohkem, ju tundus asi uus ja huvitav, nüüd tundub et nagu vähem väärtustatakse. Kas see tuleneb siis lihtsalt teadmatusest selle valdkonna kohta või oodatakse rohkem, kui antud valdkond pakkuda suudab“ (R 10)

„Ega jah, see kriminaalhooldustöötaja töö väärtustamine on napp. Palju ei teatagi selle töö olemusest ega ametniku rollist. Põhiline on ikka see seaduserikkuja sildistamine, ei oodata paremaid tulemusi. Kohati leitakse, et töö seaduserikkujatega on mitte tulemusi andev, suletud ring nagu öeldakse“ (R 6)

Ettepanekud töö kvaliteedi parandamiseks. Suur osa vastanutest märkis ära, et kohanedes kiirelt uute struktuurimuutustega parandaks see tunduvalt töö kvaliteeti.

„Kindel struktuur annab palju paremad väljundid kriminaalhooldustöötaja tööle. Koormus on ametnikul suur ja iga kohanemine võtab ju aega“ (R 11)

„Ametniku töökoormus on suur ja selline pidev kohanemine uute struktuuri muutustega on pikapeale väsitav, lihtsalt selline suletud tunne on vahel“ (R 9)

„See pidev struktuuri muutustega katsetamine, kohaned jälle uuesti ja uuesti. See kõik võtab aega ja segab oluliselt töö kvaliteeti“ (R 6)

Kriminaalhooldajad leidsid (viiel korral), et teevad oma tööd kvaliteetselt. Sealt tulenevalt leiti, et oleks aeg laiendada kriminaalhooldusametnike võimalust klienditööd tehes ise otsuseid langetada.

„ Olles kriminaalhooldustööd teinud juba pikki aastaid, arvan ma ,et klienditööd tehes antaks ametnikule võimalus rohkem ise otsuseid langetada“ (R 3)

„Olen siin juba tööl sellest ajast kui kriminaalhooldussüsteem Saaremaal toimima hakkas ja arvestades minu töökogemust, siis teatud juhtudel oleks hea kui otsuste tegemisel oleks nn vabamad käed.“ (R 7)

„Võimalus, mis hetkel puudub on ametnikul ise otsustamine, eriti klienditööd tehes. Tuleks laiendada teatud punkte, ametnike võimaluste osas.“ (R1)

Kriminaalhooldustöös vajaminev ressurss tuleb riigieelarvest. Kriminaalhooldusametnikud peavad oma tööd tõhusaks. Võimalusena, kuidas tõhusust veelgi suurendada leiavad nad töökorralduse stabiilsuses, kliendikoormuse vähendamises ja korralduste läbimõtlemisses. Klienditöö seisukohalt on oluline nõustamine, mitte karistamine.

Selgub, et kriminaalhooldustööd ei väärtustata ühiskonnas siiski veel piisavalt, pigem järjest vähem.

Ametnikud leiavad, et teevad tööd kvaliteetselt ja sellest tulenevalt on oluline, et laieneks võimalus ise otsuseid langetada.

2.4 Arutelu, järeldused ja ettepanekud

Kriminaalhooldustöö sundkliendiga on aeganõudev. Tulemusliku koostöö saavutamiseks on oluline ametniku keskendumine ja pühendumine. Tähtis on kasutada pingevabama õhkkonna loomiseks nn raamistikuvaba vestlust, mis aitab kliendil end avada.

Ta võib vajada aega “lobisemiseks”, enne kui tunneb, et teda kuulatakse, tema vastu tuntakse huvi ja tema seisundit mõistetakse. (Saari 2006:20)

Ametniku klienditöö on siinkohal väga oluline. Mida paremini suudetakse klienti avada, seda paremaid tulemusi annab järgnev töö kliendiga. Saadakse rohkem teada kliendi varjatud probleemidest, mis alati ei pruugi välja tulla klienditöö tulemusena. See omakorda annab kliendile paremad võimalused abi osutamiseks ja kindlasti ka abi saamiseks.

Ametniku ja kliendi koostöös on tähtis panna paika täpsed rollid ja sealt tulenevad õigused ja kohustused. Edaspidine koostöö on palju edukam kui on teada mõlemale osapoolle nende piirid.

Palju aega võib kuluda hädavajalike selgituste andmisele, sest klient peab orienteeruma selles, mis temaga toimuma hakkab, oma võimalustes, seaduse raamides ja omapoolse panuse ulatuses. (Saari 2006:20)

Oma töös lähtuvad kriminaalhooldusametnikud standardreeglitest, mis on määratud kriminaalhooldus standardites. Tulenevalt uurimusest selgus, et ametnikud järgivad täpselt kehtestatud juhiseid.

Klienditööst vabal ajal ametnik tegeleb toimikutega, valmistab ette erinevaid programme, koostab riskihindamisi, korrastab aruandlust jne. Võimalusel tutvutakse erialase kirjandusega. Tähtsaks peetakse osakonna nõupidamisi ja teenistusarutelusid.

Kriminaalhooldusametniku töö sisaldab suurel hulgal kirjatööd, mis omakorda siiski paremal või halvemal juhul pärsib kliendiga tehtavat tööd. Nii mõnigi kord jääb aega

puudu klienditöös. Samas on tähtis, et kliendiga tehtavast tööst oleks igal asjaosalisel hea ülevaade. See annab ju ka võimaluse näha ametnikul „asja“ kui tervikut.

Kriminaalhooldusaluste probleemid. Sundklient on kinnine, teisi süüdistav, ükskõikne, üleolev, kibestunud, mitte koostöö aldis, eelarvamusega.

Kriminaalhooldusaluse ehk kriminaalhoolduse kliendi näol on tegemist sundklientiga, kes tavaliselt ei oska oma probleeme näha. (Kask 2006 :101)

Enamikel juhtudel on kliendid sattunud toimetulekuraskustesse ja ei ole võimelised sealt väljapääsu leidma.

Tuleb mainida, et erinevate juhtudel on kriminaalhooldusalune ka abi otsinud, kuid kas siis tulutult või valedest allikatest. See on lisanud veelgi sarnaseid tunnuseid, mida eelnevalt sundkliendi puhul uurimusest välja tuli.

Kriminaalhooldusalustel võivad ilmneda mured, probleemid või erilaadsed asjaolud, mille puhul kriminaalhooldaja ei saa abiks olla. Sellisel juhul on otstarbekas kliendile teada anda, milliselt spetsialistilt ta neis küsimustes abi saab. Samas ei ole kriminaalhooldajal eetilise ilma kliendi loata pöörduda teiste spetsialiste poole.(Kask 2006:102)

Meetodid kriminaalhooldustöös. Kriminaalhooldajate arvamuse kohaselt on ametnikke, kes kasutavad kindlaid meetodeid kuid ka neid, kel kindlad meetodid puuduvad. Oma töös kasutatakse meetoditena individuaalset klienditööd, grupitööd ja võrgustikutööd ja kasutatakse töölehti. Teatud juhtudel toimitakse oma teadmiste najal, pidades oluliseks elu ja töö kogemust. Enim kasutatakse individuaaltöö meetodit koos võrgustikutöö kaasamise võimalusega. Häid tulemusi annab ka grupitöö, kuid see eeldab rohkeid teadmisi ja vajalikku inventari.

Saare Maakonna kriminaalhoolduse talituses on ruumid, kus ametnikud töötavad igapäevaselt väiksed ning see on seadnud piirid nii mõnegi meetodi läbiviimise osa. Samuti on ebamugav nii ametnikule kui ka kliendile, kui töö toimub nn üksteise kukil. Avaramad ruumid looksid parema interjööri ja usutavasti parandaksid koostööd. Kliendile leitakse sobiv meetod vestluste või riskihindamise põhjal.

Motiveerivad vestlused annavad kõige paremaid tulemusi koostöö saavutamiseks. See ebaõnnestub juhul, kui vestlus viiakse läbi ebaprofessionaalselt. Arvestada tuleb kliendi seisukohtadega. Paljud kriminaalhooldajad ei kasuta lähenemisi, mis ei anna soovitud tulemusi.

Antud asutuses on kasutusel järgmised lähenemised: motiveerivad vestlused, professionaalne suhtlemine, täpne rollide selgitamine(kellel millised õigused ja kohustused) ühine probleemi lahendus ja empaatia.

Sundkliendi ja kriminaalhooldusametniku kohtumiste miinimumsagedused on pandud paika kriminaalhooldus standardites. Uurimusest selgus, et ametnikud täidavad täpselt standardites paika pandud nõudeid.

Kohtumiste sageduse määramisel arvestab kriminaalhooldusametnik iga kliendi vajadust ja eripära, samuti kriminaalhooldusel olevat perioodi pikkust. Vajadusel on ametnikul võimalik sageduse kulgu muuta.

Kriminaalhooldusametniku ja sundkliendi koostöö saavutamiseks kuluv aeg on varieeruv. Kõik oleneb kliendi koostöö valmidusest ning tema probleemidest.

Uurimusest selgus, et võrgustikutöö on ülimalt oluline. Võrgustikutöö on juhtumipõhine. Teiste spetsialistide kaasamine vastavalt vajadusele. Arvestades Maakonna väiksust sujub koostöö teiste võrgustiku liikmetega tõhusalt. Abi on saadud alati. Piiranguid seab pigem maakohtades olevate valdade väiksus, kuhu ei saa rakendada nt ÜKT tegijaid.

Uurimusest selgus, et intervjueeritavate arvamuse kohaselt on enim kasutatavad võimalused sundkliendi mõjutamiseks individuaalsed vestlused“ kergema“ ja erakorraline ettekanne“ raskema“ mõjutusvahendi näol.

Positiivne on tulemus, kui klient läbib katseaja ilma rikkumisteta ja täidab korralikult kohtu määratud kohustusi. Samuti on hea, kui täidetud on püstitatud eesmärgid ja klient on seeläbi muutunud. (Kask 2006:105) Samas kasutatakse mõjutusvahendina kriminaalhooldustöös veel motiveerimist, suunamist, informeerimist ja juhendamist.

Tuli välja ka, et kriminaalhooldusametnikud sooviksid omandada erinevaid sotsiaalprogramme, samas leiti, et kasutuses olevaid meetmeid on piisavalt.

Kriminaalhooldustöö soodustamiseks sundkliendiga on mõjutusvahendite võimaluste suurendamine hea lahendus.

Kriminaalhooldusametnike töötingimused. Ametnikud leiavad, et töötingimused individuaaltöök on rahuldatud aga grupitöö osas on erinevaid puudusi. Nimelt on puudu sobilik suurem ruum ja vajalik inventar.

Kriminaalhooldaja töö eeldab mitmekülgseid teadmisi ja oskusi. Kvalifikatsiooninõuded kriminaalhooldusametnikule on sätestatud justiitsministri määrusega. Kriminaalhooldustöötajad peavad eelnevat töötajate ettevalmistust piisavaks. Oluliseks peetakse erinevate täiendkoolituste osalemise võimaluste pakkumist ja koolituste järjepidevust.

Kriminaalhooldajate töömotivatsioon sõltub olulisel määral töötasust, stabiilsest töökorraldusest ja töötingimustest. Oluliseks loetakse töötajate usaldamist, tunnustust ja regulaarset tagasisidet. Mitte vähemtähtsaks ei peetud koolituste võimaluste olemasolu.

Töömotivatsiooni on võimalik suurendada töö koormuse normaliseerimisega ja töökorralduse stabiliseerimisega. Vähemtähtsaks ei peeta kavandavate muutuste avalikustamist, struktuuri muutustega katsetamise lõpetamist ja motiveeriva palgataseme kehtestamist.

Oluliselt tõstaks kriminaalhooldajate motivatsiooni antud valdkonna väärtustamine ühiskonnas.

Arvestades, et kriminaalhooldussüsteem on toiminud juba 15 aastat siis aastat aastale väheneb kriminaalhoolduse töö kajastamine läbi erinevate allikate. Algas aastatel leiame antud valdkonna tegemiste kohta oluliselt palju informatsiooni, võttes aluseks kasvõi ajakirjanduse. Sirvides viimase viie aasta ajakirjanduse väljaandeid leiame aga üha vähem kriminaalhoolduse kohta kajastatavaid artikleid.

Kriminaalhooldustöös vajaminev ressurss tuleb riigieelarvest. Kriminaalhooldusametnikud peavad oma tööd tõhusaks. Võimalusena, kuidas tõhusust

veelgi suurendada leiavad nad töökorralduse stabiilsuses, kliendikoormuse vähendamises ja korralduste läbimõtlemisses. Klienditöö seisukohalt on oluline nõustamine, mitte karistamine.

Selgus, et kriminaalhooldustööd ei väärtustata ühiskonnas siiski veel piisavalt, pigem järjest vähem.

Ametnikud leiavad, et teevad tööd kvaliteetselt ja sellest tulenevalt on oluline, et laieneks võimalus ise otsuseid langetada.

Järeldused uurimustöö tulemusena:

1. Kriminaalhooldustöö sundkliendiga on aeganõudev, see nõuab ametnikult suurt keskendumist ja pühendumist
2. Kriminaalhooldaja kliendist vabal ajal tegeleb toimikutega: valmistab ette erinevaid programme, koostab riskihindamisi, teeb kandeid kriminaalhooldussüsteemi, korrastab aruandlust, tutvub erialase kirjandusega, osaleb nõupidamistel või teenistusarutelul.
3. Sundklient kriminaalhoolduses on kinnine, süüdistava hoiakuga, mitte koostöö aldis ükskõikne, kibestunud ja eelarvamusega.
4. Sundklient kriminaalhoolduses on enamasti toimetulekuraskustega isik.
5. Enam kasutatakse meetoditena individuaalset klienditööd ja võrgustikutööd.
6. Vähe kasutatakse gruppitöö võimalusi, põhjuseks vähesed oskused ning puudulik ruum ja inventar.
7. Töölehed on hea ja kindel töömeetod.
8. Võrgustikutöö on hinnatud ja kasutatakse vastavalt vajadusele.
9. Efektiiivsem lähenemine on motiveeriv vestlus.
10. Töötavad lähenemisviisid on veel professionaalne suhtlemine, täpne rollide selgitamine, ühine probleemi lahendus ja empaatia.
11. Mittetöötavaid lähenemisviise antud asutuses ei kasutata.
12. Kasutatakse ka elukogemuste tunnetuslikku kasutamist ja aastate pikkust töökogemust.

13. Koostööle mõjutamise vahendina kasutatakse individuaalsed vestlused, lisa kohustuste määramist, erinevatesse sotsiaalprogrammidesse suunamist ja erakorralist ettekannet.
14. Kõige paremaid tulemusi annab mõjutusvahendina motiveerimine, kasutades sinna juurde nõustamist ja suunamist.
15. Erialane ettevalmistus on piisav.
16. Tähtis on sisekoolituste maht ja järjepidev täiendkoolitus.
17. Oluline on stabiilne töökorraldus.
18. Töömotivatsiooni suurendab töö koormuse normaliseerumine ja motiveeriv palgatase.
19. Kindel struktuur on efektiivse töö alus.

Käesoleva uurimuse tulemustest lähtuvalt võiks teha Justiitsministeeriumile järgmised ettepanekud:

- Sundkliendi mõjutamiseks olevate vahendite valikute suurendamine.
- Tuleb luua stabiilne töökorraldus ja lõpetada struktuuri muutustega katsetamine.
- Kriminaalhooldusametnike töökoormus tuleb normaliseerida
- Välja töötada ametnike motiveeriv palgatase.

Kuressaare talituse juhatajale:

- Omandada grupitööde läbiviimiseks ja korraldamiseks vajalikke oskusi ja teadmisi
- Soetada grupitöö läbiviimiseks vajalik inventar ja leida sobiv ruum
- Suurendada, tulemuslikuma töö saavutamiseks, erinevate sotsiaalprogrammide omandamise võimalusi
- Luua võimalused ametnike pidevaks enesetäiendamiseks

KOKKUVÕTE

Tänapäeval on üha enam hakatud kasutama vabadusekaotuse alternatiive ning vanglakaristuse osatähtsust püütakse vähendada. Oluliseks väljundiks on siin kriminaalhooldus. See annab võimaluse karistus kanda oma tavapärasel elukeskkonnas, säilitades isiku sotsiaalseid oskusi ja vähendades korduvkuritegevust. Kriminaalhooldusametniku töö tõhustamine loob kriminaalhooldusaluse edaspidiseks eluks paremad võimalused.

Diplomitöö eesmärgiks oli anda ülevaade sundkliendist ja tööst temaga kriminaalhoolduses, sh analüüsida kriminaalhooldaja igapäevast tööd, töömeetmeid ja -tingimusi ning töömotivatsiooni, kriminaalhooldajate võimalusi sundkliendi mõjutamiseks ja koostöö tõhustamiseks nii sundklientidega kui teiste spetsialistidega võrgustikus, samuti kriminaalhooldajate ettevalmistust tööks sundklientidega. Uurimuse kaudu otsiti vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Kuidas kriminaalhooldajad kirjeldavad oma igapäevatööd sundklientidega?
- Milliseid teoreetilisi lähenemisi ja töömeetodeid kasutavad kriminaalhooldajad kriminaalhooldustöös sundklientidega?
- Kuidas tehakse koostööd sundklientidega ja teiste spetsialistidega võrgustikus?
- Missugused on kriminaalhooldaja võimalused sundkliendi mõjutamiseks?
- Missugused on töötingimused ja töötajate ettevalmistus töötamiseks sundkliendiga?
- Missugused on ettepanekud kriminaalhooldustöötajate töö tõhustamiseks töös sundklientidega?

Uurimus viidi läbi kvalitatiivse uurimusega. Andmeid koguti poolstruktureeritud süvaintervjuude kaudu. Kvalitatiivne uurimus võimaldab saada põhjalikuma ettekujutuse teadmistest, protsessidest ja mõista seoseid ning uurija osaleb otseselt uurimises, kohtub uuritavatega. Intervjuud viidi läbi kõigi Saare Maakonna

Kriminaalhooldajatega, kellest 1 on endine kriminaalhooldaja ja 7 ÜKT juhendamise tegelevad isikud. Kõik kriminaalhooldajad, keda intervjueriti olid pikaajaliste töökogemustega.

Läbiviidud uurimuse tulemused annavad meile hea ülevaate sundkliendist ja temaga tehtavast klienditööst Saare Maakonna kriminaalhoolduses. Kriminaalhooldaja töö eeldab mitmekülgeid teadmisi ja oskusi. Kriminaalhooldusametnike poolt tehtav klienditöö sundkliendiga on äärmiselt aeganõudev. See nõuab ametnikelt oluliselt suuremat keskendumist ja pühendumist. Leiti, et eelnev ettevalmistus töötamiseks kriminaalhooldusametnikuna on piisav. Kuid ametnike arvamuse kohaselt oleks võimalik klienditööd tulemuslikumaks muuta koolituste järjepidevusega ja täiendkoolitustel osalemise võimaluste informeerimisega.

Sundkliendina kirjeldasid ametnikud klienti, kes on kinnine, teisi süüdistava hoiakuga, ükskõikne, üleolev, kibestunud, mitte koostöö aldis ja eelarvamusega. Enamikel juhtudel nähti sundkliendina isikut, kes on sattunud toimetuleku raskustesse ja ei ole võimeline sealt ise väljapääsu leidma.

Kriminaalhooldusametnikud töid kasutatavate meetoditena välja individuaalse klienditöö, grupidöö, võrgustikutöö, sotsiaalprogrammid ja töölehed. Uurimisest selgus, et oluliseks peeti grupidöö tõhusust, kuid selle meetodi läbiviimiseks puuduvad ametnikel vastavad teadmised ja ka sobiv ruum ning inventar. Veel pidasid ametnikud tähtsaks erinevate sotsiaalprogrammide läbiviimise oskust.

Oma töös kasutavad kriminaalhooldajad järgmisi lähenemisi: motiveerivad vestlused, professionaalne suhtlemine, täpne rollide selgitamine(kellel millised õigused ja kohustused),ühine probleemi lahendus ja empaatia. Klienditöö soodustamiseks töös sundkliendiga nähti ühe võimalusena mõjutusvahendite valikute avardamist.

Uurimusele baseerudes võib välja tuua erinevaid võimalusi kriminaalhooldusametniku töö tõhusamaks muutmisel. Oluliste võimalustena nähti ametnike töökoormuse normaliseerimist, motiveeriva palgataseme kehtestamist, töökorralduse paremat planeerimist ja stabiliseerumist. Tähtis on avalikustada kavandatavaid muutusi ning struktuuri muutustega katsetamine tuleks lõpetada.

Klienditöö seisukohalt lähtudes loeti oluliseks ametniku usaldamist ja tunnustamist. Eksimuste korral on tähtis ametniku nõustamine, mitte karistamine. Tehtava töö regulaarne tagasiside mõjutab oluliselt tehtud töö tulemusi.

Uurimustulemustest lähtudes sai töö tulemusena tuua välja mitmeid ettepanekuid kriminaalhoolduse korraldamise tõhustamiseks Eestis. Läbiviidud uurimuse tulemustest lähtuvalt on uurija arvates põhiliseks probleemiks Kriminaalhooldusametniku töö tõhustamise vajalikkus. Puudub stabiilne töökorraldus, samas vajab töö koormus normaliseerimist, pidevad struktuuri muutused pärsivad töö tulemusi, ja töötasu ei ole piisavalt motiveeriv. Oluline on luua kriminaalhooldajal võimalused erinevate sotsiaalprogrammide ja meetodite omandamisel. Antud uurimus on tõestuseks, et kriminaalhooldusametniku tööd ja tema poolt tehtavat klienditööd on vaja paremate töö tulemuste saavutamiseks tõhustada.

VIIDATUD ALLIKAD

1. **Ahven, A., Klopets, U., Leps, A., Lindsalu, P., Salla, J., Surva, L., Tamm, K.** 2012. Kuritegevus Eestis 2011. Kriminaalpoliitika uuringud Tallinn:EV Justiitsministeerium. [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57322/Kuritegevus_Eestis_2011.pdf] 02.03.2013.
2. **Ahven, A., Kruusement, A., Tammiste, B.** 2008. Joobes sõidukijuhtimise eest kriminaalhooldusele suunatud isikute liikluohutusprogrammis osalemise tulemuslikkuse analüüs. Tallinn:EV Justiitsministeerium. [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=39380/Joobes+s%F5idukijuhtimise+eest+kriminaalhooldusele+s uunatud+isikute+liiklusohutusprogrammis+osalemise+tulemuslikkuse+anal%FC%FCs_2.pdf.] 03.01.2013.
3. **Ahven, A.** 2009. Üldkasuliku töö mõju retsidiivsusele. Tallinn: EV Justiitsministeerium. [<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50531/>] 01.04.2013.
4. **Ahven, A., Salla, S., Vahtrus, S.** 2010. Retsidiivsus Eestis. Tallinn:EV Justiitsministeerium. [<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49702/Retsidiivsus+Eestis.pdf>] 15.02.2013.
5. **Alamaa, M.** 2005. Agressiivsuse asendamise treening. EV Justiitsministeerium. [<http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=19704/RAAMAT+est+parandatud.pdf>] 06.04.2013.
6. **Alexandersson, L., Järg, R., Kaselo, M., Kiljako, A., Martens, P.** 2002. Kuidas ennetada kuritegevust kohaliku omavalitsuse tasandil. Kuressaare: G.trükk OÜ.
7. Estonian Prison System and Probation Supervision yearbook. 2008. Tallinn: Ministry of Justice. [http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=35787/Vanglate_aastaraamat_2007.pdf] 05.04.2013.

8. **Graham, J. Bennett, T.** 1998. Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Tallinn: Kriminaalpreventsiooni Nõukogu.
9. **Hilborn, H.** 1995. Prosotsiaalse kompetentsuse edendamine: kognitiiv – käitumuslikud suunad kriminaalpreventsioonis ja kurjategijate rehabilitatsioonis. Ross, Robert R. Air Training & Publication.
10. **Hilborn, J.** 2007. Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest. Tallinn: EV Justiitsministeerium.
[<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52480/7.+%DClevaade+kuriteoennetuse+planeerimisest.pdf>] 25.03.2013
11. **Jakobi, K. Maurer, T.** 2004. Retsidiivsusrisi hindamisest vanglas ja kriminaalhoolduses. Sotsiaaltöö, nr 2, lk 28-29
12. Karistusseadustik. 06.06.2001-R I osa, 2001, nr 61, art 364
13. **Kasemets, P.** 2001. Kinnipeetava ettevalmistamine tagasipöördumiseks ühiskonda. Sotsiaaltöö, nr 4, lk 27-30
14. **Kask, K.** 2005. Uue kuriteo riski hindamine kriminaalhoolduses. Sotsiaaltöö, nr 4 lk 42-44
15. **Kask, K.** 2006. Juhtumi käsitlemise alused kriminaalhoolduses. Juhtumikorralduse käsiraamat. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledz. Lk 101-105
16. **Kiis, K.** 2005. Juhtumikorralduse erinevad valikud. Sotsiaaltöö, nr 4, lk 9
17. **Klopets, U., Leps, A., Lindsalu, P., Salla, J., Surva, L., Tamm, K.** 2011. Kuritegevus Eestis 2010. Kriminaalpoliitika uuringud 15. Tallinn: EV Justiitsministeerium.
[http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54601/KuritegevusEestis2010_web.pdf] 22.03.2013.
18. Kognitiiv käitumuslik teraapia. 1992. Koostaja Arro, T. Tartu: Tart Ülikooli kirjastus.
19. Kriminaalhooldus. EV Justiitsministeerium.
[<http://www.vangla.ee/krimh>] 03.01.2013.
20. Kriminaalhooldusalune. EV Justiitsministeerium.
[<http://www.vangla.ee/43618>] 03.01.2013
21. Kriminaalhoolduse juhend. 06.05.1998-RTL, 1998, nr 165, art 629
22. Kriminaalhoolduse standard. 2003. Tallinn: EV Justiitsministeerium.
[http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=10362/krimh_standardid.pdf] 12.01.2013.

23. Kriminaalhoolduse standardid.2011.Tallinn: [http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53802/Kriminaalhoolduse+standardid+2011.pdf]12.02.2013.
24. Kriminaalhooldusseadus.1997-RT I osa,1998,nr 4,art 62;
25. Kriminaalhooldussüsteem Eestis.2001. EV Justiitsministeerium.
26. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018.EV Justiitsministeerium. [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50603/Kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018.pdf] 19.03.2013.
27. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018.Seletuskiri.EV Justiitsministeerium. [http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+%28kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018%29.pdf] 02.02.2013.
28. **Kruusement,A.**2004.Õigusaktid kriminaalhooldusest.Eesti esimesed kriminaalhoolduse aastad 1998-2004.Tallinn. Lk 34
29. **Kuuse,R.**2001.Üldkasulik töö kurjategijate resotsialiseerimisel.Sotsiaaltöö,nr 6 ,lk 5
30. **Kuuse,R.**2004.Eesti kriminaalhoolduse kujunemislugu.Eesti kriminaalhoolduse esimesed aastad 1998-2004.Tallinn.Lk 5-7
31. **Laine,M.**1997.Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse.Vankeinhoidon koulututuskeskus.Kansainväliset julkaisut 3/97.Eesti Riigikaitse Akadeemia.
32. **Lip,K.,Nõmmiksaar,H.,Ronk,I.**2005.Viha juhtimine. EV Justiitsministeerium. [http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=19704/RAAMAT+est+parandatud.pdf]09.04.2013.
33. **Markina,A.Traat,U.**2005.Üldkriminoloogia2.Tallinn:Sisekaitseakadeemia.
34. **Maurer,T.**2004.Kes on kriminaalhooldusealused?Eesti kriminaalhoolduse esimesed aastad 1998-2004.Tallinn. Lk 32-33
35. **Medar,M.Medar,E.**2007.Riigi ja kohalike omavalitsuste poolt rahastatavad sotsiaaltoetused ja teenused.Tartu Ülikooli kirjastus.
36. **Miil,M** .1998. Kriminaalhooldussüsteemi rakendamine Eestis .Juridica ,nr 2, lk 63.
37. **Motiuk,L.**2001.Theories Explaining offending Behaviour.Presentation in „What Works“seminar.Helsinki.

38. Justiitsministeeriumi arengukava 2013-2016.EV Justiitsministeerium.
[<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56433/Justiitsministeeriumi+arengukava+2013-2016.pdf>.] 20.02.2013.
39. **Mälik,E.**2005. Sotsiaalsete oskuste treening. EV Justiitsministeerium.
[<http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=19704/RAAMAT+est+parandatud.pdf>]04.04.2013.
40. **Payne,M.** 1998. Sotsiaaltöö muutuv maailmas. Ettekanded. Tallinn:EV Sotsiaalministeerium.
41. **Rostila,I.**2006.Eesmärgistatud sotsiaaltöö ja juhtumikorraldus-sarnasused ja erinevused?Sotsiaaltöö, nr1,lk 24-25
42. **Saar,J.,Markina,A.,Ahven,A.,Annist,A.,Ginter,J.**2003.Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn:Juura Õigusteabe AS.
43. **Saarepera,R.**2005.Vabanemiseelne programm.EV Justiitsministeerium.
[<http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=19704/RAAMAT+est+parandatud.pdf>] 06.04.2013.
44. **Saari,M.** 2006.Juhtumikorralduse protsessi etapid.Juhtumikorralduse käsiraamat. Tartu Ülikooli Pärnu Kolledz. Lk 19
45. Seksuaalkurjategijate kohtlemine ja ravivõimalused.2009.Tallinn: EV Justiitsministeerium.
[[http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52488/Seksuaalkurjategijate%2Bkohtlemine%2Bja%2Bravivimalused%2B\(2009\).pdf](http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=52488/Seksuaalkurjategijate%2Bkohtlemine%2Bja%2Bravivimalused%2B(2009).pdf)] 17.01.2013
46. **Sootak, J., Pikamäe,P.**2001.Kriminaaltäitevõigus.Kirjastus Ilo.
47. **Sootak,J.Pikamäe,P.**2002.Karistuseadustik.Tallinn:Juura.
48. Sotsiaalministeeriumi toimetised.2006. EV Sotsiaalministeerium.
[<http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/V2ljaanded/Toimetised/2006/6.pdf>]24.03.2003.
49. Sotsiaalse rehabilitatsiooni programmid õigusrikkujatele.EV Justiitsministeerium.
[<http://www.vangla.ee/51223>]03.01.2013.
50. **Teiverlaur,M.**2000.Mis on kognitiiv-käitumisteraapia?Viljandi:Mittetulundusühing Karski areng.

51. **Toimetaja Kesküla, T.** Valik rehabilitatsiooniprogramme vanglates. 2005. EV Justiitministeerium. [<http://www.vangla.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=19704/RAAMAT+est+parandatud.pdf>] 31.12.2012.
52. **Üprus, A.** 2000. Õigus halastusele. Eesti kiriku kriminaaltöö ja hingehoiu osa selles. Tallinn: EELK Kriminaaltöö keskus.
53. **Wright, I. Beck, A.** 1992. Kognitiivne teraapia-teooria ja meetodid. Kognitiivkäitumuslik teraapia. Koostaja Arro, T. Viljandi. Lk 25

LISA

Lisa 1. Intervjuu küsimused kriminaalhooldajatele

1. Kirjeldage, mida tähendab teie jaoks kriminaalhooldustöö sundkliendiga?
2. Millist aruandlust tuleb kriminaalhooldajal pidada oma töö ja klientide kohta?
3. Mida teeb kriminaalhooldaja siis, kui ta otseselt klientidega ei tegele?
4. Defineerige palun sõna "sundklient" kriminaalhoolduses?
5. Milliseid meetodeid kasutatakse kriminaalhooldustöös sundklientidega?
6. Mis on enam kasutatav meetod kriminaalhooldustöös?
7. Kuidas te leiate kliendile sobiva meetodi koostöö tegemiseks?
8. Milliseid meetodeid tahaksite veel osata töös sundklientidega?
9. Millised lähenemised töötavad kõige paremini koostöö saavutamiseks sundkliendiga?
10. Millised lähenemised ei anna tulemusi koostöö saavutamiseks sundkliendiga?
11. Milliseid lähenemisi koostöö saavutamiseks sundkliendiga teie asutuses kasutatakse?
12. Kui tihti toimuvad kohtumised sundklientidega?
13. Kas kohtumised sundklientidega on piisavad (liiga tihti, liiga vähe)?
14. Kui palju kulub aega koostöö saavutamiseks sundklientidega?
15. Kui tihti tehakse koostööd teiste spetsialistidega võrgustikus?
16. Kuidas on planeeritud kohtumised teiste spetsialistidega võrgustikus?
17. Millised võimalused on kriminaalhooldajal oma töös sundkliendi mõjutamiseks?
18. Milliseid neist võimalustest kasutate rohkem?
19. Kas sundkliendi mõjutamiseks olevaid võimalusi on piisavalt?
20. Kas olete rahul töötingimustega oma asutuses?
21. Kuidas oleks teie arvates võimalik muuta töötingimusi paremaks?
22. Milline on töötajate ettevalmistus töötamiseks sundklientidega?
23. Kas töötajate ettevalmistus on teie arvates piisav?
24. Kuidas muuta töötajate ettevalmistus tõhusamaks?
25. Kas kriminaalhooldaja töö motiveerib teid piisavalt?
26. Millest sõltub kriminaalhooldaja töömotivatsioon?
27. Millised on võimalused kriminaalhooldaja töömotivatsiooni suurendamiseks?
28. Mida saab teha asutus kriminaalhooldaja töömotivatsiooni parandamiseks?
29. Kus tuleb või siis peaks tulema ressursid teie töö tõhustamiseks?
30. Kuidas oleks võimalik tõhustada kriminaalhooldajate igapäeva tööd?
31. Kas kriminaalhooldaja tööd väärtustatakse ühiskonnas?
32. Mida sooviksite ise muuta, et parandada töö kvaliteeti?

SUMMARY

WORKING WITH PROBATIONERS WITHIN THE SYSTEM OF PROBATION SUPERVISION IN SAAREMAA.

Anne Lind

One alternative punishment is probation supervision, according to which a person does not have to be in prison but can live in freedom only if he/she follows certain rules established for such cases. Probation supervision was introduced in Estonian at the beginning of 1998, when a new Probation Supervision Act was implemented. By today the system of probation supervision has been used for 15 years and several surveys have been carried out in order to analyse the results and problems. In comparison with other European countries the crime rate in Estonia is rather high. Due to that the effectiveness of the probation supervisors should be improved.

The objective of the diploma thesis is to give an overview of the probationer and the work with him/her within the framework of probation supervision. The survey has to give answers to the following questions: 1. How do probation supervisors describe their everyday work with probationers? 2. Which kind of theoretical approach and work methods do probation supervisors use in their work with probationers? 3. How is cooperation carried out with probationers and specialists in the network? 4. Which kind of options does the probation supervisor have to influence the probationer? 5. Which kind of work conditions are created and which kind of preparation does the probation supervisor get to be ready to work with the probationers? 6. Which kind of suggestions are made to improve the effectiveness of probation supervisors' work?

The results of the survey give a good overview of a probationer and the work done with him/her in the probation supervision system in Saare County. The work of probation supervision requires various knowledge and skills. The work of probation supervisors with the probationer is extremely time-consuming. It requires major concentration and

commitment. It was established that the preparation of probation supervisors was adequate. According to the supervisors' opinion, the work could be made more effective by introducing consistent training and spreading the information about the in-service training possibilities.

Probationers were described as clients who are self-contained, may have an accusatory attitude towards others, they may be indifferent, haughty, bitter, non-cooperative and prejudiced. In most cases a probationer is a person who has difficulties in coping with life and is not able to break out from the situation by him/herself.

Based on the survey, different options that would enable to make the work of the probation supervisors more varied might be brought out. Among other possibilities the following options are mentioned: normalisation of the work load, the establishment of a motivating salary system, better work arrangements, planning and stabilisation. It is important to make the planned changes public and stop experimenting with structural changes.

From the aspect of client work, it is important to trust and acknowledge supervisors. In case of mistakes, the supervisor has to be consulted not punished. Regular feedback influences significantly the results of the performed work.

Based on the results of this paper, the following suggestions are made to the Ministry of Justice:

- To increase the variety of measures that can be used to influence the probationer.
- To create a stable work arrangement and end experiments with structural changes
- To normalise the probation supervisors' work load
- To establish a motivating salary system for the supervisors.

To the chief of Kuressaare department:

- To acquire better skills and knowledge in order to be able to carry out group work
- To acquire inventory and find an appropriate room for carrying out group work

- Constant self-education possibilities for the supervisors
- To achieve better results, increase the participation in different social program

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina ANNE LIND

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 30.06.1982)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

**TÖÖ SUNDKLIENDIGA SAAREMAA
KRIMINAALHOOLDUSES**

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on MARJU MEDAR

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Pärnus **15.05.2013**